

A KOLOZSVÁRI
RÓM. KAT. GIMNÁZIUM
A ROMÁN URALOM ÉVEIBEN

IRTA

DR. BIRÓ VENCEL

162.046

KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T.

1941

A KOLOZSVÁRI
RÓM. KAT. GIMNÁZIUM
A ROMÁN URALOM ÉVEIBEN

IRTA

DR. BIRÓ VENCEL

KOLOZSVÁR
MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R.-T.

1941

Különnyomat
a kolozsvári róm. kat. gimnázium
1940 - 41. tanévi
Évkönyvéből.

Államfordulat.

A világháborút követő forradalomnak, majd a köztársasági államformára történt áttérésnek izgalmai a város közéletében erősen éreztették hatásukat. A bizonytalanság érzése ülte meg a lelkeket, amely szorongás a magyarságban a hazától elszakítás aggodalmával kapcsolódott. A románság helyi szervezkedése, 1918 december 1-i gyulafehérvári határozata, a kijelölt megszállási vonal átlépése a magyarságban a tehetetlenség lehangoltságát egyre erősítette.

A nyugtalanság az iskolára is átcsapott. Tanár-, szülő és tanuló ugyanis egyaránt a változó idő légkörében éltek. A lelkek feldúltságát, a felnőttek sokféle elfoglaltságát, a most kezdődő hányódását, ijedelmét és idegességét megsínylette a nyugodt nevelést érdemlő érték: a gyermek. Az iskolai Értesítő tanúsága szerint a fegyvellem engedett. Az alsó osztályosok ugyanis az előadási órákra későn jáltak, a felső osztályosoknak meg erkölcsi felfogását lazították a forradalmi népek.

A román hadsereg 1918 december 24-én, karácsony előestéjén a Magyar-utca felől vonult be Kolozsvárra. A Mátyás-szobor előtt román városi előkelőségek, falusi földművesek és bejövő katonatisztek, az egybeolvadó örömben, együtt táncolták nemzeti táncukat. Ellentétül a magyarság komor némaságba merült. Csak ideiglenes megszállásról tudva és ezereves multjában bízva, jó ideig csak várt és kedvező változást remélt.

A zivatáros tenger kicsiny sajkáról könnyebben szedi áldozatát, a lelki felkorbácsoltság e viharában is, népessége dacára is kicsiny iskolánknak jutott osztályrészül, hogy a maga nagy áldozatát meghozza. A román hadsereg bevonulásának egyhónapos fordulóján, 1919 január 24-én ugyanis kedves diákunk, Lönhart Jenő, V. osztályú tanuló utcai felvonulás szétugrasztásakor agycsont-repedést kapott és szinte percek alatt meghalt. Fegyvertelen, zászlók elővittele mellett felsorakozott magyar tömeg akart a városban időző Berthelot francia tábornok elé jutni, hogy annak közbenjárását kérje. Mikor a tömeg elcsúsztatására a román hadsereg felvonult, majd a levegőbe lőtt, a keletkezett futásban az arra járó fiú valami kemény tárgynak nekiszaladt.

A hosszas spanyoljárvány-szünettel kezdődő (október 1-től december 4-ig) tanév rendkívüli tanmenet szerint összefoglalásokkal május hó végén befejeződött.

Látszólag a régi csapáson maradt minden. A román hatalom nem jelentkezett, úgyhogy az érettségi vizsgálatokon (szept., dec., jún.), a magyar főigazgató, Szentimrei István elnökölt, az Erdélyi Római

Katolikus Státus, mint iskolafenntartó képviselőjében dr. Márki Sándor igazgatótanácsos volt jelen. Az évi ellenőrző látogatást is a magyar főigazgató végezte. Tovább munkálkodott az ifjúsági Pázmány-önképzőkör, a Mária-kongregáció, a kölcsön-tankönyveket kiadó Segítőegyesület. Mint mindig, ez évben is többször megjelent az ifjúság körében a jó főpásztor, gr. Mailáth Gusztáv Károly püspök. Az ifjúsági évi lelkigyakorlatokat a helybeli főtéri plebánia két segédlelkésze tartotta meg.

Nehézségek az új helyzetben.

Azonban egyes tünetek arra vallottak, hogy az iskola nehézségekkel küzködjék. Tornaterme ugyanis majdnem egész tanévben katonák lakásául szolgált, ennek következtében torna-tanítás alig volt. Az ifjúsági kirándulások, a szabadabb közlekedés hiánya miatt, a szűkségnek megfelelően, az őszi mezei élet megfigyelésére, szeder-levél gyűjtésre, kisebb délutáni sétákra szorítkoztak. A rövid szorgalmi idő miatt a Mária-kongregáció életébe különösebben vonzó mozzanatok nem lehetett beiktatni, kedves napjai: a felavatás és az évi ünnepély is elmaradtak. A nyugtalanlelkű világban a Főpásztor és a tanári kar együtt fáradoztak, hogy az ifjúságot vallásos érzelmeiben, a fegyelem és a tekintélytisztelet útján megtartsák. A szülők költözése miatt megkezdődött a vándorlás: az év folyamán 36 nyilvános tanuló hagyta el az intézetet.

A tanulók statisztikája a múltbeli virágzás képét mutatta. 745 beírt tanulóból vizsgálatot tett 674, köztük 45 fiú és 17 leány magántanuló. Az iskola keresettségét a vallási megoszlás legjobban igazolja. A vizsgálatot tett 419 római katolikus mellett 46 volt görögkatolikus, 2 örménykatolikus, 5 református, 10 lutheránus, 8 görögkeleti, 2 unitárius, 182 izraelita. Az utóbbiaknak ugyanis nem volt középiskolájuk a városban. A román tanulók mindenkori nagy tömege természetessé tette, hogy az intézet tőlük támogatást, védelmet várt.

A szülők állása társadalmi tagozódásuk képét szemléltette. Főbb irányok: gazdasággal foglalkozott 67, iparból élt 105, kereskedelem-ből 181, közhivatalban nyert alkalmazást 139.¹ Általában ezek maradtak a főfoglalkozások, amelyek csalládi köréből a tanulók kikerültek. Közép- és kisbirtokos fatusi-, ipar-, kereskedő-, tisztviselő városi szülők gyermekei az iskola állandó tanulói. Viszonylagosan módosak, mivel a néhány középiskolai osztályt végző szegénység inkább a polgári iskolát látogatta.

A város eddigi kultúrképét tekintve, annak jellegét egyeteme, számos főiskolája, sok középfokú iskolája, több vezető intézménye (kir. ítélőtábla, posta- és vasútigazgatóság, erdészeti felügyelőség, hadtestparancsnokság, több püspökség, stb.) itt elhelyezkedése, általában a város lateiner volta határozta meg. Iskolavárosnak mondták, de hivatalnok városnak is nevezhették volna. Ipar- és kereskedelmi kamara e tereken létesítettek középpontot és fejlesztettek jólétet. Ezt a gazdag felfrissültséget a szellemi megnyilvánulások tömege színesi-

¹ A kolozsvári román kat. fiú-főgimnázium 1918—19. tanévi Érteftője.

tette. A város irodalmi, művészi élete Budapest után minden más várost felülmúlt, magas életszínvonala, gondtalan társadalmi élete közkedvelté tették. A város társadalmi életét színesítette a mágnás családok nagy száma, akik szép palotáikban töltötték a téli hónapokat és megjelenéseikkel emelték a kultúrelőadások, művészi teljesítmények fényét. Zárt, nagyjából egymás között élt életük ilyen módon a közre is kihatott. Az ezidőben létesített kultúrintézmények, répjóléti berendezések jelentősége főleg abban állt, hogy a bekövetkezett időben, mint már meglévő valóságok szerepeltek és alkalmat adtak további működésük lehetőségére. Impériumváltás ugyanis kisebbségi újítások bevezetését és kiépítését nem igen bírja elviselni.

E berendezettség jelentősége, hogy a tanárság és a tanuló ifjúság ez ideig e légkörben élt, művelődésükre e környezet hatott. A magyar Kolozsvár magyar nemzeti és kulturális hatást sugárzott.

A következő 1919—20. tanév elején háromtanévi itt működése után kivált a tanárkarból dr. Karl János tanár. Írói készségéről és pedagógiai hozzáértéséről e rövid idő alatt is bizonyosságot tett. E tanév már jelentékeny létszámcsökkenésével kezdődött. A beírt tanulók létszáma ugyan még 657, de a tanév végén az osztályozottak száma már csak 564, görögkatolikus fiú már csak 8 maradt az iskolában.

Az iskola belső életének irányítása az egész tanévben az iskola-fenntartó egyházi Főhatóság kezében volt. Újítást csak az hozott, hogy a román nyelvet minden osztályban tanították. Hivatalos tanügyi látogatást csak az egyházi kiküldött végzett, az érettségi vizsgálatokon dr. Márki Sándor egyházmegyei igazgatótanácsos, intézeti gondnok elnökölt.

Anyagi gondok.

A városba nyomuló és az innét távozók mozgása a helycsere képét érezte. Új idők, új elhelyezkedések! A megnehezített közlekedés, új életberendezések miatt a távolabb lakó diákok itt tanulása csökkent. Így például az iskolával kapcsolatos Mária-Terézia finevelő alapítványos növendékeinek száma az előző évi 31-ről most 10-re szállott alá. Az alapítványosok előzőleg ugyanis nagy számban székelyföldi iskolák jó előmenetelű tanulóiból kerültek ki.

A létszámcsökkenést előmozdította a terjedő elszegényedés, a beálló drágaság és az utóbbi következtében behozott magasabb iskoldíj. Az évi Értesítő a nagyszámú mulasztások magyarázatául cipő-, fa-, ruha-, világító-szerek hiányát sorolja fel. Az évi 80, a nem katolikusok részére megállapított 160 korona tandíj pótlására a katolikus tanulókat 400, a másvallásúakat 600, az izraelitákat, mivel ezek Erdélyben nem tartottak fenn középiskolát, évi 1200 korona iskolafenntartói díj fizetésére kötelezték. Az iskolafenntartói díj ettől fogva állandóan érvényben maradt és a pénz értékének hullámzása szerint emelkedett. Ellenértékül viszont a Főhatóság a szegény tanulóknak egyre több tandíjat és fenntartói díjat engedett el. Így az előző évben a nagyobb létszám mellett összesen 8100, a jelen tanévben pedig már 32.680 korona fizetése alól adott felmentést. Amikor tehát a viszonylag tehetősebbeket nagyobb áldozatra kötelezte, ugyanakkor a sze-

gényebbeket kímélte. A bevételek és kiadások között az egyensúly megteremtése, a Főhatóságnak állandóan fejlődést okozó gondja maradt.

A szegénység felkarolása a Segítőegyesület munkáján is meglátzott. A Státus Igazgatótanácsának intézkedése következtében a tanulók az Egyesületnek adott használt tankönyveiket, hogy ezek fejében a következő tanévben onnét kapjanak könyveket. 173 tanuló 1578 darab könyvet juttatott ilyen módon az egyesület birtokába. Az Ellenzék napilap a szegény tanulók fenntartói díjának rendezésére társadalmi gyűjtést rendezett, amelyből ez intézet ifjúságának 28.472 korona jutott.

A hangulatlan diákévet, amikor a kirándulások, szórakozások hiányoztak, az önképzőkörnek és a hitélet fejlesztésének alkalmait színesítették. Az ifjúsági évi lelkipraktikumokat dr. Hirschler József helybeli kanonok-plébános és dr. Vezér László Báthory-Apor szemnáriumi igazgató vezették. A Mária-kongregáció, habár csak az ifjúságra korlátozva, kétszer is ünnepséget rendezett.²

Az állammal a kapcsolat erősödik

Az új határok megvonása óta az állami tanügyi főhatóság és az iskola kapcsolatai fokozatosan erősödtek, ami az 1920—21. tanévben már érezhetővé vált. Új szempontok, új berendezkedéseket követeltek. Szemenként kapcsolódtak le a szemek, amelyek a jól kiépített magyar tanügyi rendszer hálózatát alkották.

A román nyelv heti két órában már a második tanévben minden osztályban szerepelt a tantárgyak között. E tanévben a román nemzet politikai, kulturális történetének ismertetését vezette be az állam. Még pedig azokban az osztályokban, ahol előzőleg a magyar nemzet történetét tanulták: a negyedik és nyolcadik osztályba. E tárgyak tanításának nyelve most magyar volt. A magyar nemzet története az egyetemes történet keretébe foglalva került tanításra. A történelmen kívül Románia földrajza is tantárggyá lett az első osztályban, szintén magyar nyelven.

Hivatalos ünnepekké lettek a román történelmi események emlékrapjai. 1921 február 21—24-ig első ízben jelent meg hivatalos állami tanügyi látogató: dr. Seni Valér felügyelő. Látogatását Kuncz Elek, volt tankerületi főigazgató eljárása szerint végezte, akinek lelkiismeretes és hozzáértő módszerét dicsérettel említette. Seni Valér bánásmódján meglátzott, hogy a gyermekeket kedveli. Nyugodt, tárgyilagos ítéleteiben a tanárkar is mindig megnyugodott. 101 db. könyv ajándékozásával az iskolában új vetette meg az előírt román irodalmi könyvtár alapját.

Az évvégi statisztikai kimutatás, a kapott utasítás szerint, több részben változott. Az Értesítőben ugyanis új rovat az állampolgárság, a szülők anyagi helyzetének: jó módú, közepes módú, szegény, rovatok alatt történő feltüntetései, a hadiárvák kimutatása, a negyedik osztályt végzett tanulók pályaválasztása. A tanévvégi érettségi

² U. annak 1919—20. tanévi Értesítője.

vizsgálatokon most első ízben dr. Seni Valér elnökölt.³ Elnöklése, általában főigazgatói szerepben történő működése az iskolafenntartó Főhatóság: az Erd. Róm. Kat. Státus részéről tiltakozást vont maga után.

Az önkormányzat védelme.

Az erdélyi hitvallások önkormányzatának megfelelően ugyanis az állami főigazgatók, mint miniszteri megbizottak látogatták a hitvallások iskoláit és jelentek meg ezek érettségi vizsgálatain. Az Erd. Róm. Kat. Státus és az állam között 1893-ban azonban megállapodás jött létre, amely szerint a tankerületi főigazgatónak e határokon túlmenőleg ellenőrzést biztosítottak. Mivel a katolikus egyházra vonatkozó apostolikirályi kegyúri jogok, amelyekből az ellenőrzések következtek, másra át nem ruházhatók, az Erd. Róm. Kat. Státus most, az impériumváltozáskor, az 1893. évi ideiglenes megállapodást megszüntnek tekintvén, az autonómiát megillető álláspontra kívánt visszatérni. Ennélfogva kijelentette, hogy dr. Seni Valért többek között a kolozsvári róm. kat. főgimnáziumban, mint miniszteri megbizottat elfogadja, de nem tekinti őt tankerületi főigazgatói hatáskörrel felruházott tankerületi főigazgatónak. Tehát az Erd. Róm. Kat. Státus az érettségi szóbeli vizsgálaton is az elnöklést, valamint az idő kitézését magának tartja fenn.

Az évvégi érettségi közeledésekor Mailáth püspök tehát értesítette a közoktatásügyi minisztert, hogy a vizsgálaton a Róm. Kat. Státus, illetve a püspök megbizottja fog elnökölni.⁴ Mivel az ez ügyben az uralkodóhoz, a kultuszminiszterhez küldött feliratok⁵ eredménytelenek maradtak, az érettségi eljövetelekor a Státus a vizsgálatok rendjén jogfenntartó nyilatkozatot tett, az ellenszegülést azonban a tanulók érdeke miatt nem tartotta tanácsosnak. Amikor a jogfenntartó nyilatkozattevés a következő 1922. év érettségi vizsgálata előtt megismétlődött, a kolozsvári közoktatásügyi vezérigazgatóság emiatt a kolozsvári gimnáziumot másodszori megintésben részesítette.⁶ Az államhatalom nyers ereje erősebbnek bizonyult: a Státus nem ismételte meg többé e nyilatkozatot.

Az elköltözések, változó életlehetőségek miatt az 1920—21. tanévre beírt tanulók száma 474-re apadt, amely számból tanév végére 437 maradt, bár a tanulók felvételét nagyobb megszorítások nem korlátozták. Egy görögkeleti, öt görögkatolikus mellett még 73 izraelita tanult az intézetben.

Az új tantárgyak bevezetésével nagyobb feladatok elé állított tanulók felüdítésére a dr. Balásy Imre és a dr. Vezér László vezetésével tartott évi lelkigyakorlatok, az önképzőkör, továbbá a szociális érdeklődést felkeltő Mária-kongregáció megbeszélésein kívül, különösen a torna-tanulás fellendülése szolgált. A háborus nehézségek között elhanyagolt tornaügy két lelkes kisegítő tornatanár: László Gyula

³ U. annak 1920—21. tanévi Értesítője.

⁴ Dr. Balázs András: Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez 1919—1929. Kolozsvár, 1929. 61—66., 68—71. l.

⁵ U. o. 72—77. l.

⁶ U. o. 78—82. l.

unitárius és Varga Sándor református tornatanárok vezetése alatt nagy lendületet vett. Az önbizalmat a tanév végén rendezett tornaünnepély szép sikere csak fokozta. A vizsga ifjúsági tánccal zárult, amilyen szórakozás az időben mindenfelé általánosabb kezdett lenni. Mivel az ilyen táncmulatságba a felnőttek is belevegyültek és azt reggelig is elnyújtották, azok tartásától az állami tanügyi hatóság az iskolákat szerencsére eltiltotta.

Pénzbevéltés, földreform hatása.

Magyar sors, hogy az ilyen táncmulatság a hangulatkeltés mellett az anyagi megsegítés kényszerűségéből fakadt. Az intézetek, a tanulók segélyezésre szorultak és ennek érdekében a társadalom adakozó kedvének éllesztésére gondoltak. Ez iskola is a tornaünnepélyből, táncmulatságból, az ajándékozott ételnemüek árából 18.000 lej jövedelmet tudott felmutatni. A Növendő Egyesület ruhaneműekkel, az Ellenzék lap 8550 lej gyűjtésből befolyt összeggel, a fenntartói Főhatóság kb. 60.000 lej tandíj- és fenntartási díj elengedésével segítette az ifjúságot, a Segítőegyesület csekély díj fejében 200 tanulót látott el az összes tankönyvekkel.

A finevelő intézeti tanulók segélyezését nagy mértékben megnehezítette a pénzbevéltés, amikor 1:2 arányban (egy lej egyenlő két korona) az alapítványok elértéktelenedtek, amit a falusi gyermekek taníttatása nagyon megsínylett.

Az iskolafenntartó Főhatóságot érzékenyen sujtotta a most végrehajtott földreform, amikor 14.000 hold mezőgazdasági birokából 60 hold, 11.000 hold erdejéből 1900 hold maradt.⁷ A bankbukások miatt készpénzvesztése is nagy volt. A Főhatóság emiatt kénytelen volt a hívők áldozatkészségét számításba venni és az iskolafenntartói díj szedését állandósítani.

Az önképzőkör kiváló szorgalmú tagjai között sorolja fel Soó Rezső, utóbb egyetemi tanár, és Müller Sándor, utóbb egyetemi magántanár, VIII. osztályú tanulókat, akik mint jeles tanulók ez iskolából nyertek indítékot elmélyedő tanulmányokra. Újítása az Értesítőnek, hogy több évi megszakítás után mostantól a tanulók bizonyítványát is feltünteti, az előbbi általános előmenetel jelzés helyett.⁸

Nagy veszteséget jelentett az iskolának *Rietly Károly* igazgatónak 1921 január 21-én bekövetkezett halála. Előzőleg, 1919 július 12-én a csendes természetű, szorgalmas Vajda Imre tanár halt meg, most az igazgató távozott az élők sorából. Rietly igazgató ez átmeneti években éberén állott őrt a sok bajjal küzködő intézetben. Sokoldalú tehetséggel megáldott, nagy készültségű vezetőt veszített el benne az intézet. Főleg zenetudásával, az énekkar művészi és általános elismerést keltő teljesítményével tiszteletet szerzett az iskolának.

„Kitünően betanított, jól fegyelmezett énekkara, melyet, a köz-óhajnak engedve, igazgatósága idején is vezetett, intézetünknek büszke-

⁷ Dr. Balázs András: Visszapillantás Mailáth G. Károly püspök működésére az uralomváltozás óta a volt román kat. státus, utóbb Egyházmegyei Tanács keretében 5. I. Kolozsvár, 1937. Erdélyi Tudósító 1932, 182—183. I.

⁸ A kolozsvári román kat. fiú-főgimnázium 1920—21. tanévi Értesítője.

sége volt. Templomi szereplései, iskolai ünnepeken és az iskolán kívül rendezett hangversenyei a legmagasabb igényeket is kielégítették. A Ferenc József-Tudományegyetem énekkarával, melynek 1908—09, 1909—10-ben karigazgatója volt, szintén sok zajos művészi sikert aratott. A közönség forró háláját tolmácsoló hírlapi kritikák, amelyek művészi szerepléseiről jelentek meg, gondosan összegyűjtve, egy nagy kötetet tesznek ki könyvtárában... A fejlett izlésű és zeneileg igen művelt kolozsvári közönségnek sokszor volt szolgálatára felolvasásokkal, hangversenyek előkészítésével, opera-előadások bekonferálásával stb. Zenetörténeti ciklust tartott a szimfónikus és modern zene fejlődéséről. Zenetörténeti cikkeket írt helyi lapokba. A középiskolai énektanítás művészi nevelés szempontjából c. értekezése az 1909—10. évi Értesítőnk programja volt. Ugyanezrel a kérdéssel az Erd. Róm. Kat. Státus tanárainak 1909—10. évi kongresszusán is foglalkozott.⁹

Rietly után 1921 április hó 14-től az igazgatói állást *Visegrádi Lajos* töltötte be és azt a következő 1921—22. tanévben is viselte.

Új tanterv. A belső élet megélénkül.

E mozgalmas tanév legnagyobb újítása, átmeneti jelleggel, új tanterv bevezetése. A tantervet a többi kisebbségi hitvallásokkal egyetértőleg az egyházi Főhatóság állapította meg, de az állami intézkedéseknek és rendszernek szem előtt tartásával. Mivel a román rendszer csak egységes középiskolát ismert, a polgári iskolák most megszűntek.

A román tanterv lényege, hogy a modern nyelvek és a reál tárgyak előtérbe léptek. A modern nyelvet gyakorlatilag tanították. A nyelvtanra aránylag kevés gondot fordítottak. A fizikát-kémiát, számtant, természetrajzot aránylag nagy óraszámban és sok gyakorlati ismeret fejlesztésével tanították.

Az új, bár átmeneti, tantervnek megfelelően az alsó osztályokból kiesett a latin, a felső osztályokból a görög. Magyar és román nyelv, történelem, minden osztályban szerepeltek, a német nyelv a második osztálytól kezdve.

Az ezévből szerzett tapasztalat azt mutatta, hogy a latin nyelv visszaszorításával megszűnt a gimnázium összes tárgyait összefogó kapocs. Viszont az új tanterv közelebb hozta a tanulókat az élethez. Így a modern nyelvek, a gyorsírás, elméleti énektanítás, közgazdaságtan. A történelem az alsó osztályokban a gyermek képzeletét erősen foglalkoztatta.¹⁰

A tanulók létszáma a polgári iskola beolvadása következtében felcsökkent. 565 beírt tanulóból vizsgát tett 532. A polgári iskola beolvadását a szülők társadalmi helyzetéről szóló kimutatás is megérezte. 33 napszámos és 221 szegény szülőt említ a statisztika, amennyi se előbb, se utóbb megközelítőleg sem volt. E nagy szám a polgári iskola szükségessége mellett bizonyít, a nagy iskoladíjak és másirányú tanulás miatt ugyanis e társadalmi réteg fiai a jövőben nagy számban elkerülték a középiskolát. Görögkatolikus, görögkeleti tanuló most már

⁹ U. o. 8—9. l. Dr. Patay József cikkéből.

¹⁰ U. annak 1921—22. tanévi Értesítője, 12—13. l.

csak románnak számíthatott. Kettős nyelvű lett az új iskolai bélyegző: Az erd. román. kat. státus főgimnáziuma Kolozsvár. Fontos újítás, hogy a román nyelv- és alkotmánytan e tanévtől érettségi tárggyá lett.

Az iskolai évet hangulatosabbá tette, hogy a háborus évekkal megszakadt ünnepélyek sora a Szent Imre ünnepélyvel újból megkezdődött. Legnagyobb örömmel azonban a 25 éves püspökségét jubiláló Főpásztornak: gr. Mailáth Gusztáv Károlynak tiszteletére rendezett ünnepség bizonyult. Az ünnepi szent misét dr. Balázs András kanonok, státusi referens végezte, a püspök lelki erényeit Visegrádi Lajos igazgató ünnepi beszéde fejtette ki, ezen kívül a műsor egyéb számai keltek nagy hatást. A most szervezett és 46 tagból álló ifjúsági zenekar, Földvári György ének-zenetanár vezetésével most mutatkozott be a közönség előtt. A nézők soraiban Nagy Károly református püspököt is ott lehetett látni.

Újra megkezdődtek az intézeti kirándulások. Több tanulmányi és szórakoztató helyi kimenetel mellett, 160 tanuló több tanár kíséretében Tordát tekintette meg. Az első évek dermedtsége kezdett feloldadni, hogy a nyugodtabb tanuláshoz szükséges hangulat erősödjék.

E tanévben, a román impérium alatt ez iskolában egyedülállóan, az évi Értesítőben értekezés is jelent meg: Erdély történelmének tanítása, dr. Biró Vencel tollából. E cikkben szempontokat adott, hogy az érettségi vizsgálaton a román történelem keretében milyen kérdéseket lehetne Erdély történelméből feladni, amelyek a magyarság multját is szemléltetnék.

Első alkalommal történt, hogy az ifjúság május 25-én a hősök sírjához vonult és azokra virágokat szórt. Dr. Vezér László hittanár intézett kegyeletes szavakat az ifjúsághoz.

Ugyane tanév végén Visegrádi Lajos, aki 18 éven át volt az intézet értékes tanára, megvált az igazgatóságtól, mivel más városban nyert vezető beosztást. Rövid igazgatósága az intézet történetében komoly és eredményes munka korszaka.¹¹ Vele együtt a középiskolai tanítástól megvált dr. Ocskó Lajos hittanár, aki a rendi teológiai intézetben kapott beosztást. Mint hittanár, az ifjúság lelki vezetésében, a Mária-kongregációnak behozatalában és felvirágoztatásában sokat fáradt és szép eredményeket ért el. Mint író, már most is figyelmet keltett. Érdekes mult után Kovács Endre tanár nyugalomba vonult.

Visegrádi Lajos helyét dr. Patay József foglalta el, mint igazgató. Fialatos tennivágyását és arravalóságát három éves igazgatóságának számos eredménye mutatja.

Templomrestaurálás. Az ifjúság foglalkoztatása.

Az első, 1922—23. tanévben, az ifjúság javáért az iskolával együtt működő templom felsegélyezésére B. Sándor Erzsébet operaénekesnő közreműködésével nagyszabású templomi hangversenyt rendezett.¹² A verseny bevezetője a fáradozásnak, amely a templom belső restaurálását tűzte ki célul.

¹¹ U. annak 1922—23. tanévi Értesítője. 36. l.

¹² A kolozsvári kegyesrendi társház kéziratos történetében, 1922—23 ban.

A templom az erdélyi katolikus restauráció korának első és alkotó erőre valló emléke, most lett kétszáz évesé. Ez idő alatt bel-seje erősen elhanyagolódtott, élénkebb hitélet fenntartására barátságatlannak látszott. Most a főgimnázium igazgatója, egyben a kegyesrendi társház főnöke, a nehéz pénzügyi viszonyok dacára felvállalta, hogy a templomot rendbehozatja. A katolikus társadalom és az erdélyi Szociális Misszió közreműködésével a szükséges összeg jórészt összeszedte. A restauráció így 1924-ben megtörtént. A templomnyitás és annak megáldása nagy ünnepélyességgel ment végbe.¹³

A lelki élet terén jelentős intézkedés a kegyesrend alapítója, Kalazanti sz. József tiszteletének az 1922—23. tanévben történt felújítása ünnepély keretében. Ez az ünnepély azután évenként megisméltődött. Az ifjúsági lelkigyakorlatot Gajdátsy Béla és Petres Kálmán, más évben Olasz Péter jezsuita atya és Csergő Benedek hittanár vezették.

Lendületet nyert a művészi nevelés. Részben a Földvári György vezetése alatt álló kiváló zene- és énekkar, részben művészettörténeti előadások révén. 1922—23. tanévben P. Tóth Lajos, a következő tanévben dr. Biró Vencel tartottak az ifjúságnak művészettörténeti előadást vetített képek kíséretében. Diviaczky Rezső rajztanár állandóan nagy buzgósággal fáradt az ifjúság művészi ízlésének fejlesztésében. A Pázmány-önképzőkörben szorgalmas munkásságukért a felhozott tanulókon kívül Rónai András, utóbb egyetemi tanár, Cservény Albin, utóbb intézeti tanár, nevét emeljük ki.

Hosszabb megszakítás után 1924—25. tanévben két szülői konferencia is volt az intézetben. Ezek az iskola és a szülői ház kapcsolatát emelték és időszzerű pedagógiai és didaktikai kérdéseket tárgyalták meg. A második konferencián dr. Scheitz Vilmos, volt városi főorvos, intézeti orvos a szülői háznak a testi nevelés körül végzendő kötelességeit ismertette.

Az ifjúság jelentékeny részének felüdítésül szolgált a többnapos kirándulás Brassó és környékének megtekintése 1922. szeptemberben, Verespatak bányának 1924-ben, Gyulafehérvár-Vajdahunyd vidékének megismerése 1925-ben. Egyidejűleg az itthonmaradt ifjúság is egy-egy napra kirándult a város környékére, hogy a szabadban időzés örömeiből szintén kivegye a részét. Az igazgató az 1923—24. tanévben úgynevezett vídám órákat vezetett be. Ezeket az ünnepnapokat megelőző délután tartották. Tréfás szavaltatokkal, komikus jelenetekkel, mókás énekekkel, álló és mozgó vetített képekkel hangolták fel az ifjúságot. E szokás azután hosszú időn keresztül megmaradt. A vetítést Fertetics István tanár végezte.

Az iskolai élet megnehezül.

Az ifjúság kedvre hangolása annál inkább szükségesnek látszott, mivel iskolai teendői évről-évre szaporodtak. Az 1922—23. tanévtől az év három időszakra oszlott, ami a számonkérés eseteit szapo-

¹³ U. o. az 1923—24. tanévben bevezetett leírás. A Pászortűz egyidejűleg külön számot adott ki. Hétfői Ujság, 1924. okt. 20. sz. Kolozsvár.

rította. A középiskolák részére készült Szabályzat¹⁴ V., VI. pontja értelmében az osztályozásnál öt jegyet használtak, úgyhogy minden érdemfokozatot két-két szám jelölt. A jeles jegye 10—9, a jó jegye 8—7, az elégségesé 6—5, az elégtelené 4—3, a rosszé 2—1. Az érdemjegyeket összeadták, a tantárgyak számával elosztották és a kapott szám, mint középarányos adta meg a tanuló általános minősítését. A tanjegy kiszámításakor az évharmadi írásbeli dolgozat tanjegye egyenlő értékű volt a feleleti jegyek középarányosával. Összeadták őket és elosztották kettővel. A diákok nehézsége a négynél kisebb vagy rosszabb feleletek és érdemjegyek kijavításában állott.

Az 1923—24. tanévtől a latin nyelv a harmadik osztálytól kezdődött, bölcsélettel a VII. és VIII. osztályban foglalkoztak, hasonlóképpen a természetrajzzal is. A heti óraszám nagyon felemelkedett. Az 1924—25. tanévben a helyzet a következő: I. osztályban 29, a II—III-ban 30, a IV-ben 32, az V—VI—VII-ben 31, a VIII-ban 32 a heti óra. Ehhez járult minden osztályban a nevelési (osztályfőnöki) óra

Az állam ellenőrzése egyre fokozódott. 1922—23-ban a tankerületi felügyelő, a következő tanévben rajta kívül Pteancu Sándor vezérfelügyelő, az 1924—25. tanévben három osztálylátogatón kívül a V. és VII. oszt. évvégi osztályvizsgálatán is három látogató jelent meg. Mindez a tanárt és a tanulót fokozott éberségre szorította.

A IV. osztályos tanulók 1922—23. tanévtől úgynevezett végvizsgát (abszolváló) tettek, melynek sikere nélkül felsőbb osztályba nem léphettek. Az 1924 február 18-án megtartott rendkívüli érettségivel lezárult az érettségi vizsgálatok sora és 1924 július 1—4. napjain a VIII. osztályosok úgynevezett abszolváló vizsgálatot tettek, ennek sikeres elvégzése után az egyetemen beiratkozhattak.

Az „évvégi vizsgálatokról, az V-es felvételi és baccalaureátusi vizsgálatokról“ 1925-ben megjelent törvény a IV. és VIII. osztályos abszolváló vizsga helyett az V-es felvételi és VII-es baccalaureátusi vizsgát írta elő.¹⁵

Nehéz vizsgálatok.

Francia mintára ugyanis általános elvvé lett, hogy a jó elemek kiválasztása, illetve a gyengék eltávolítása csak vizsga útján történhetik. Ezért a gimnázium V. osztályába az iratkozhat be, aki a felvételi vizsgát sikeresen leteszi. A vizsgálat bizottság előtt történt, amelynek tagjai az intézet tanárai voltak, elnöke pedig állami kiküldött. A baccalaureátusi vizsgálaton a bukás szám időnként igen nagy, az országos középarány 40% körüli volt. A nagy bukás okát a gyakran mutatkozó túlságos szigorúságban és a vizsga rossz rendszerében kell keresnünk. Az előírás szerint a tanulók központi helyeken, kijelölt bizottságok előtt jelentek meg, hogy ott vizsgára álljanak. A kisebbségek vizsgálatát megnehezítette az, hogy a vizsgát az állam nyelvén kellett letenniük. Anyanyelvüket csak egyes tárgyak szóbeli vizsgálá-

¹⁴ Regulamentul Școalelor Secundare, București, 1922.

¹⁵ Legea pentru înființarea examenelor de sfârșit de an, de admitere în liceul și de bacalaureat. București, 1925.

tán használhatták, azonban, ha az elnök nem értett magyarul, akkor e tárgyakból is az állam nyelvén feleltek. A szigorúságot az első év eredménye jól mutatja: 19 tanulóból 3 vizsgálata sikerült. Időnként, főleg a román Nemzeti Parasztpárt uralomrajutása idején, a vizsgálatban jelentékeny enyhesség volt tapasztalható.

Mailáth püspök a miniszterhez írt kérésében igyekezett bizonyos engedményeket kieszközölni: hogy a francia és latin írásbeli fordítások alkalmával a magyar nyelvet használhassák. Hangsúlyozta azt is, hogy a tanulóknak nagy csoportokban idegen városokba való gyűjtését morális szempontból veszélyesnek tartja.¹⁶ Közbellépése azonban nem hozott semmi sikert.

Az állami tanügyi főhatósággal történő levelezés rövidesen csak románul történhetett. 1921 január 1-től a beadványokat román nyelven kellett megszerkeszteni, de párhuzamosan magyar nyelvű szöveget is lehetett mellékelni. 1922 január 1-től kizárólag a román nyelv használata volt megengedett.¹⁷ Az intézeti Értesítő 1922—23. tanévtől kezdve két nyelven, román és magyar nyelven jelent meg. Helykímélés szempontjából a statisztikai részt csak románul állították össze, viszont a tanulók neveit is a magyar keresztnév kiírásával egyszer közölték. Az 1923—24. tanévtől kezdve húzamos ideig nem állott ott a bizonyítványuk, csak általános előrehaladásukat jelölték meg.

Közéiskolai Rendeletek és Magánoktatási Törvény.

Az 1923. év a tanulók, tanárok és iskolafenntartók nehéz gondba helyezésének esztendeje, egyben Angelescu közoktatásügyi miniszter kisebbségi iskolapolitikájának kibontakozása. Közéiskolai Rendeleteiben a miniszter alapköveket rakott le, amelyekre az államnyelv széleskörű terjesztését építette, viszont a magyar közéiskolák tanulóinak létszámát erősen csökkentette. Tömeges iskolabezárások, tanuló elvonások, tanulmányi megterhelések a magyarságból való lefaragásnak szívszó szándékai. A most életrekelt elvek az 1925-ben alkotott Magánoktatási Törvény alaptételei.

A Rendeletek előírják a román nemzeti tárgyaknak: a nyelven kívül, Románia történelmének, földrajzának, román nyelven történő tanulását, akkor a IV. és VIII. osztályban. Ehhez járult az alkotmánytan célszerűségéből történt román tanítása, mivel e tárgyat a baccalaureátusi vizsgán szintén románul kérdezték. Előírják a Rendeletek a tanárok román nyelvű vizsgálatát a román nyelvből és irodalomból, továbbá Románia történelméből, földrajzából és alkotmánytanból, az 1923 augusztus hónapban tartandó vizsgálatra. Megtiltják a másvallású és a magántanulók felvételét a kisebbségi közéiskolákban.

Az egyes hitvallások e Rendeleteket igyekeztek visszavonatni, így a katolikus iskolafenntartó Főhatóság is. Az előző magyar törvények ugyanis a kisebbségek iskoláitól csak az államnyelv tanítását kívánták meg, a tanároktól csak nyelvtudást vártak, a szabadság elvénél fogva

¹⁶ Dr. Balázs András: Adatok stb. 122—123. l.

¹⁷ U. o. 10—11. l.

meg bármely vallású tanulót felvehettek.¹⁸ A hitvallások fáradozása eredménytelen maradt, mivel ugyanezen előírások a szenátusban, azaz a felsőházban 1925 május havában, a képviselőházban meg ugyanez év decemberében megszavazott Magánoktatási Törvénybe is belekerültek. A 39—40. cikk a román nemzeti tárgyak tanításáról intézkedik, a 35. cikk szerint az iskolába csak olyan növendékek vehetők fel, akiknek anyanyelve azonos az iskola nyelvével. A 16. és 109. cikk a tanároknak a román tárgyakból köteles vizsgálatát szabályozza. Az 58. cikk a magántanulók vizsgáztatását tiltja meg.¹⁹

E rendeletek és törvények különösen a tanárokat és az iskola-fenntartó hatóságokat állították nehéz feladat elé. A tanárok jelentékeny része ugyanis kétszer-háromszor előállott, amíg a felnőtt korban megkívánt nehéz, 4—5 tagú bizottság előtt leteendő vizsgán átesett. Többeket utólag, a már sikeresen letett vizsga után, még külön nyelvi tanfolyamra is berendelték Iaşiba. A magántanulókon kívül az iskolából kiestek a törvény alapján a németek, a zsidók. Kiestek az örmények, bár ezek magyaroknak vallották magukat. Görögkatolikus, görögkeleti sem iratkozhatott be, mivel ezeket az állam románoknak számította. Egy-egy eltérés mindig külön miniszteri engedély alapján, különleges esetekben fordult elő. A tanulók létszámának csökkenése az iskola anyagi terheinek viselését nagyon megnehezítette. Ehhez járult, hogy az állam közvetlen levelezést kezdett az iskolákkal. Az egyházi Főhatóságnak alig maradt más joga, mint az anyagi ügyek intézése.

Az 1923. év a tanulók külső megjelenését is szabályozta. A miniszterium ugyanis előírta az egvensapka viselését és az intézet kezdőbetűivel, sorszámmal ellátott karszám viselését. A diákoknak ellenőrző könyvecskéket kellett magukkal hordaniok.

Az 1923—24. tanévben az intézet állandó tornatanárt kapott Schenker Lajos tartalékos őrnagy, okleveles vívótanár személyében. Az egységes irányítás következtében a tornatanítás előrehaladást tett. A torna a vívás bevezetésével többoldalubbá lett.

Az iskola magyar tannyelvének megvédése.

Ez iskolának még különleges nehézsége is adódott az abban működő kegyesrendiek miatt. Az államhatalom vezetői között ugyanis az az elmélet kapott lábra, hogy a szerzetesek minden országban az állam nyelvén működnek, következésképp itt is románul tanítsanak. E beállítás nyilvánvalóan összefügg Angelescu miniszternek azzal az elgondolásával, amely a magyar nemzeti egység bomlasztását minden lehetséges eszközzel megpróbálta. Az elmélet helytálló olyan országokra, ahol a szerzetesek az államalkotó elemből kerülnek ki, de nem illik Erdélyre, ahol a katolikus szerzetesek kisebbségi nemzethez tartoznak és kisebbségi tanulókat, jelesen általában római katolikusokat tanítanak. Az erdélyi római katolikusok meg nem románok.

A bonyodalmat a kolozsvári közoktatásügyi vezérigazgatóság 10.596—1923. sz. rendelete vezette be, amely szerint a szerzetesek és

¹⁸ U. o. 15., 101—104., 112—115. 1.

¹⁹ Lege asupra Invățământului Particular, Bucureşti. 1925.

szerzetesnök vezetése alatt álló összes gimnáziumok és egyéb iskolák 1923 szeptember 1-től az I. osztályban a román nyelvet kötelesek bevezetni.

A meglepetésszerűen érkezett rendelet ellen a Róm. Kat. Státus Igazgatótanácsa azonnal felszólalt, mivel az több egyházmegyei iskolát érintett. Felhozta az Igazgatótanács, hogy a kolozsvári római katolikus főgimnáziumban az elmúlt 1922—23. tanévben a tanulóknak kb. 93%-a magyar nemzetiségű volt. A státsi felirat, amelyet az a közoktatásügyi miniszterhez intézett, a most keletkezett sajátos elmélet helytelenségének bizonyítása után, olyan szerencsés érvet hozott fel, amely a nehéz ügy kedvezőbb mederbe terelését elősegítette.

Utalt ugyanis arra, hogy a szóbanforgó iskolák tulajdonképpen nem is szerzetes iskolák, hanem az egyes egyházközségek által fenntartott egyházközségi iskolák. A kolozsvári katolikus fiúliceum, — amely liceum szó a főgimnázium helyett most előírt elnevezéssé vált — az Erdélyi Római Katolikus Státus autonóm iskolája. A szerzeteseket az iskolafenntartó tartja el, az iskola fennállásáról, dologi és személyi szükségleteiről a fenntartó gondoskodik.²⁰

Mailáth püspök is latba vetette tekintélyét az ügy sikeres elintézésére és el is ért annyit, hogy e nyelvi rendelet végrehajtását a minisztérium nem sürgette. Gyárfás Elemér indítványára az 1923 október 25-i státusgyűlés a püspöknek köszönetet mondott a szerzetesi iskolák ügyében kifejtett sok és eredményes fáradozásáért.²¹

E halogatás azonban a viharfelhőt még egyáltalában nem oszlatta el. A miniszter ugyanis felfogásából semmit sem engedett. Így amikor a szenátus 1924 február 7-i ülésén dr. Bianu Vazul, az egyik vezérszónok, az Erdélyi Katolikus Státus ellen irányított támadása során, egyenesen a kolozsvári katolikus gimnázium elvételét kérte és többek között az iskola régi felírásával: „Lyceum Regium“ is bizonyított: Angelescu miniszter mindenben helyeselte Bianu véleményét.²² A felírás azonban egykorú értelem szerint csak annyit jelentett, hogy az iskola katolikus és nyilvános jellegű.²³ A miniszter célzatait megvilágítja, hogy amikor Lamoru tábornok ugyane gyűlésen azt indítványozta, hogy az elrománosítás érdekében Erdélybe ókirályságbeli tanítókat küldjenek, válaszul a miniszter kijelentette, hogy ez már az előző év óta folyamatban van.

Mailáth püspök most is síkra szállott az iskola érdekében. A szenátus 1924 március 11-i ülésén felelt Bianu szenátor vádjaira. A kolozsvári római katolikus főgimnáziumra nézve hangsúlyozta, hogy az mindig az erdélyi püspök fennhatósága alatt álló római katolikus tanintézet volt. Szerzetesek jelenléte sohasem változtatta meg az intézet püspöki jellegét.²⁴

²⁰ Dr. Balázs András: Adatok stb. 105—108. l.

²¹ Az Erdélyi Római Katolikus Státus 1923 október 25 én Kolozsvárt tartott évi rendes közgyűlésének Jegyzőkönyve, 13. l.

²² Monitorul Oficial. Desbaterile adunării naționale constituante a senatului. 1924 február 22. sz.

²³ Az erdélyi katolicizmus multja és jelene 507—508. l. Dicsőszentmárton, 1925. Dr. Patay József cikkéből: A piarista rend Erdélyben.

²⁴ Monitorul Oficial. Desbaterile etc. 1924 márc. 21. sz.

A miniszter felfogását ez érvelés ugyan nem változtatta meg, úgy-hogy a szerzetes iskolák román tannyelvű tanításának kötelezettsége a Magánoktatási Törvénybe is belekerült (37. cikk), mindamellett ő a törvényjavaslat tárgyalása folyamán olyan kijelentést tett, hogy az egyházi főhatóság által fenntartott iskolák, habár azokban szerzetesek tanítanak, hitvallásos iskoláknak tekintendők.²⁵ Így a kolozsvári fő-gimnázium is. Vagyis a jelleg meghatározásánál a tulajdonjog az irányadó.

A megnehezült ellenőrzés. Névelemzés.

A Magánoktatási Törvény, főleg annak végrehajtási utasítása²⁶ részletesen tartalmazza a középiskolákra vonatkozó állami ellenőrzés szabályait. E szabályok az adminisztratív és tanügyi felügyelet olyan nagymérvű tömegét sorakoztatják fel, olyan nagy terhet és felelősséget róttak az iskolákra, hogy azt a genfi nemzetközi bizottság is észre-vette, ahová a magyar hitvallások összegyűlt seregleikkel fordultak. „A bizottság megállapítja, — szól a felvett jegyzőkönyv — hogy a törvény a közhatalóságoknak igen szigorú ellenőrző jogát foglalja magá-ban.“²⁷ Már az úgynevezett „magánoktatási“ szó a törvényjavaslat parlamenti benyújtásakor nagy izgalmat keltett a jórészt hitvallásos iskolákban felnőtt erdélyi magyarság között. Ugyanis hitvallásos iskolái nyilvánossági jogának megszüntetésétől tartott. Mailáth püspök is felszólalt ez ügyben a parlamentben és a cím megváltoztatását kérte. Ezt ugyan nem érte el, amennyiben az ókirályságbeli románság csak állami és magán iskolát ismert, de a törvény 62. cikke a hit-vallásos iskolák továbbműködését lehetővé tette. E cikk szerint ugyanis a miniszterium azoknak az állami tantervű magániskoláknak, amelyek a jelen törvényben meghatározott működési feltételeknek eleget tesznek, külön nyilvánossági jogú magániskolai engedélyt ad.

Sok keserűség forrásává lett a törvény 35. cikke, amely szerint az iskolába csak oly növendékek vehetők fel, akiknek anyanyelve azonos az iskola nyelvével. Ez alapon kezdődtek meg ugyanis a névelemzések, amikor az anyanyelv meghatározásához a tanulók vezetéknevét is irányadóknak vették. A görögkatolikus és görögkeleti tanulók már megtörtént elvonása után most a német hangzású neveken akadtak fenn. Az ilyen tanulóknak, a magyar hitvallásos iskolákból történő kiutasításuk alkalmával, hosszadalmas eljárásokkal, az állami közegek által nehezen hitelesített szülői nyilatkozatokkal kellett magyar voltukat bizonyítaniuk. A nehézséget fokozta, hogy egyes iskolalátogatók, különös buzgóságot fejtettek ki a névelemzés gyakorlati keresztülvételében. 1925 után a tanulók létszáma ilyen módon is kisebbedett. Dr. Palay József igazgatóságának három éve alatt, 1922—23-tól az 1924—25. tanévig, a tanulók létszáma 472—443 elbírált tanuló között mozgott, utána esés következett be. Az 1923—24. tanévtől kezdve magántanuló nem lehetett az intézetben.

²⁵ Dr. Balázs András: Adatok stb. 194. 1.

²⁶ Regulamentul pentru punerea în aplicare a legii Invățământului Particular. București, 1926.

²⁷ Dr. Balázs András: Adatok stb. 204. 1.

A tanulók segélyezése ez években is a régi jóakarát csapásain haladt. Az iskolafenntartó Főhatóság nagymérvű tan- és fenntartói díj kedvezményt nyújtott, a Mária Terézia-finevelő, a gondos nevelésen kívül, takarékos gazdálkodással, aránylag csekély összegért, havi 380—660 lejért, kb. 70—90 diáknak nyújtott kielégítő ellátást. Az intézeti Segítőegyesület használatra tankönyveket kölcsönzött, a nagymérvű tankönyvváltozások miatt aránylag csekélyebb számban. Az egyes jötevőket az évi Értesítő külön is felsorolja; a Szociális Misszió a szegény tanulókat olesó cipőhöz, szövethoz, vászonhoz juttatta, öt szegény diákot meg nyári üdülésre elhelyezett, C. Peris Arturné az intézet udvarának öntözéséhez 12 méter gummicsovét vett, Bányai Károly bankigazgató a díszteremnek értékes csillárt ajándékozott. Az adományozások feltűnő lendületet vettek az 1924—25. tanévben, amikor magánosok, főleg bankok nagyobb összegekkel járultak a tanulók felsegélyezéséhez.²⁸

Az 1925. év nyarán a romániai kegyestanítórend önálló rendtartománnyá szervezkedett és a nagygyűlés rendfőnökké dr. Patay József igazgatót választotta meg. Ő tehát csakhamar megvált az intézettől. Nevét az intézet történetében szervező erejével, ékes beszédeivel és az ifjúsági templom restaurálásával örököltette meg. Azonban elölépése után sem szakadt el az iskolától, sőt azzal az összeköttetéssel állandóan kereste. Az 1922—23. tanév végén kivált a tanári karból a kiválóan képzett és jó pedagógus, Húber Imre tanár, a diákbarát Majtényi Géza, az 1924—25. tanév végén meg, 35 évi buzgó tanári munka után, Czimmermann János tanár vonult nyugalmába. Vidám kedélyével az ifjúság felhangolására mindig jótékonyan hatott.

Az igazgatóságra az 1925—26. tanév elején a kegyesrend főnöke dr. Biró Vencelt terjesztette elő, akit az egyházmegyei Főhatóság a maga részéről elfogadott és kinevezett. Ő négy tanéven át, az 1925—26. tanévtől az 1928—29. tanév végéig látta el az igazgatói teendőket.

A Magánoktatási Törvény alkalmazása.

A Magánoktatási Törvény korlátozó hatását az ő igazgatósága alatt kiállított statisztika jól mutatja. Így amíg az 1925—26. tanévben az osztályozott tanulók száma 418, addig négy év múlva, az 1928—29. tanévben csak 330. Érdekessége a statisztikának, hogy az intézetben maradt egy görögkatolikus tanuló. Nem román származása miatt ez magyarnak számíthatott. Ugyanúgy magyar anyanyelvű és zsidó nemzetiségű volt az a néhány zsidó tanuló, akik két éven át még az intézetben fejezhették be tanulmányaikat.

A mezőgazdasággal foglalkozó szülők száma néhányra (20—30) zsugorodott. A szülők nagy részét iparosok (137—82), köztisztviselők, nagyrészt kishivatalkok, ilyen helyeken alkalmazott szolgák, stb. tették ki (112—92). A kereskedelemmel foglalkozók száma 56—22. Feltűnően nőtt a szabadpályán működők száma (38—59), ami az esetleges foglalkozás kényszerhelyzetére utal.

²⁸ A részletekre nézve l. a kolozsvári róm. kat. fiú-főgimnázium 1922—23.—1924—25. tanévi Értesítőit.

A Magánoktatási Törvényben körülírt állami ellenőrzés erősödését az iskolalátogatók számának növekedése szemlélteti. A tankezületi felügyelő (inspector) évenként rendszerint két alkalommal látogatott. Tanév elején az úgynevezett adminisztrációs látogatását tette, amikor a felvett tanulók iratait, az előző tanév naplóit, stb. vizsgálta át, és a tanév folyamán, amikor több napra terjedő látogatása alkalmával a tanulmányi eredményt figyelte meg. Az 1925—26. tanévben dr. Seni Valér tankerületi főfelügyelőn kívül két ízben fogadott látogatót az intézet, a vizsgákat meg ketten figyelték meg. A következő év menete ugyanilyen volt. Az 1927—28. tanév eltérése, hogy három iskolalátogatón kívül, az alsó osztályok előadási óráinak megfigyelésére két állami tanár jelent meg, a felsőosztályos tanulók vizsgaóráit meg négyen látogatták. Az 1928—29. tanévben hat ízben kapott látogatót az intézet, két alkalommal többnapos keretben. A tanévvégi osztályvizsgálatokon öt felügyelő-miniszteri biztos jelent meg. Ezekhez járultak a felvételi vizsgákon való előklések. Előzőleg az V. osztályban, az 1928—29. tanévben, átmeneti tanterv miatt, az V. és IV. osztályba való fellépés előtt.²⁹

Az ellenőrzés utóbb időnként vesztett erejéből, a helybeli nagyobb számú kisebbségi iskolákban technikailag is nehezzé vált a lebonyolítás. E vizsgák és látogatások során egyes állami tanárok ismételtelen megfordultak az intézetben. Így különösen Prişcu Mircea, Chinezu János. Tárgyilagos ítéleteikkel a tanulók önbizalmát erősítették.

Egységes tanterv.

Az 1928—29. tanévben a hét osztályú középiskola lépett életbe, e tanévben átmeneti intézkedésekkel. A mostani, úgynevezett középiskolai reform a nyolc osztályos középiskola helyébe, amely a felső osztályokban klasszikus, modern és reál tagozatokra oszlott, francia mintára a hét osztályos egységes tantervvel dolgozó középiskolát hozta be. Az alsó tagozat három, a felső tagozat meg négy osztályból állott.

A hét osztály heti 182 órájából (a valláson és anyanyelven kívül) a nemzeti tárgyakra és nyelvekre (francia, német vagy angol, latin, görög) heti 77, az egyetemes történelemre és bölcselőtre heti 22, a reál tárgyakra heti 42, a gyakorlati tárgyakra (szépírás, rajz, torna, ének stb.) heti 41 óra esett. Ehhez járult a magyar iskolákban az anyanyelvre számított 21 óra. A magyar tanulókra nézve a középiskola tehát főleg nyelvi tanfolyamot jelentett. Az I. osztálytól kezdve 2 (román, francia) a III. osztálytól 3 (+ latin), a IV. osztálytól 4 (+ német), a VI. osztálytól 5 (+ görög) idegen nyelvvvel kellett a diáknak megküzdnie. Ehhez járult, hogy a román nemzeti tárgyakat (történelem, földrajz, alkotmánytan) se anyanyelvén tanulta. Az alsó tagozat végén a felvételi, a középiskola befejezésekor a baccalaureátusi vizsga következett, úgyhogy a magyar tanuló kemény munkával tudhatott megfelelő eredményt elérni.³⁰

²⁹ L. az intézet Értesítőit ez évekből.

³⁰ Dr. Balázs András: Adatok stb. 36—40. 1

Nehéz elhelyezkedés. Megsegítésre alakult intézmények.

Helyzetét az elhelyezkedési nehézség csak fokozta. Angelescu iskolapolitikájával: a román ifjúság túlméretezett, állami támogatással nagyon megkönnyített tanítatásával, túlságosan sok képzett román embert nevelt, úgyhogy a kisebbségi ifjak közállásokra már nem kaptak kinevezést. E helyzetben a kisebbségi életprobléma sokaknak nehéz gondjává vált, köztük az iskolafenntartóknak. Általános nézetté lett, hogy az ifjúságon minél inkább segíteni kell, azt a küzdelmes életre elő kell készíteni, arra felszerelni és kishitűségéből kiemelni. Ekkor már mindenki látta, hogy a maga erejében bízás, az önmagán segítés, az összefogás a talponmaradás elősegítői és biztosítékai.

A tenniakarásban ez iskola sem akart elmaradni. Lehetőségeket és intézményeket karolt fel, amelyektől előremenetelt várt.

Igy az 1925—26. tanév elején ez intézetből kelt életre a *Jóbarát* katolikus ifjúsági lap. Olasz Péter jezsuita atya, ifjúsági lelki vezető, Új Nemzedék címen pár füzetet adott ki, amely kezdeményezésből aztán a Jóbarát havi folyóirat fejlődött ki. Dr. Patay József rendfőnök 1000 lejes és C. Peris Artur 1000 lejes adományából történt az első papírvétel. A rendfőnök szemelte ki az irodalmi szerkesztőt: dr. Rózsa Józsefet, a technikai szerkesztőt: Uitz Mátyás tanárt. Ezek a lap első számát 3.000 példányban indították útra.

A lap szerkesztősége munkatársakat gyűjtött, részben az iskola tanáraiból. A lap tekintélyes részét az ifjúság irodalmi munkásságának közlésére tartották fenn. Kisebbségi viszonylatban ilyen tartalmas, sokoldalú, élénken szerkesztett ifjúsági lap hatása kiszámíthatatlan. Tanárok, tanulók munkaközösségbe kapcsolódtak, a lap sorsát szívén viselte a magyar társadalom is. Izlés, tudás, vallás- és nemzet megszerettetés egyesültek, hogy művelt, maga erejében bízó, tekintélytiszteelő nemzedék fejlődjék. Tehetséggel megáldott számos ifjú író innen indult el, vagy itt kapott helyet a kibontakozásra: Gáldi László, Flórián Tibor, Kiss Jenő, Venczel József, Hegyi Endre, Eröss Alfréd, Aubermann Péter, stb.

A lap tízéves fennállásakor kiadott ünnepi számban Márton Áron, akkor a Katolikus Népszövetség igazgatója, utóbb püspök, írta a lapról: „Akkor indult, amikor közülünk még sokan szédült fejüket kezükbe temetve, gondolat nélkül ültek. Határozott célt látott már akkor, amikor az általános céltaffanság megbénította a tettekre szándékokat is... A Jóbarát a rögzös terepen utat tört, hogy tanuló-ifjúságunkat ködös völgyekből, imboolygó, tétova árnyak sápasztásai közül kilátókra vezesse s onnan a kötelességeknek és reményteljes munkának igaz irányait megmutassa.”³¹

Ugyane tanévben az intézetben tankönyv- és írószer *szövetkezet* („Hangya”) alakult, amely még minden olyasmit árúsított, amire az ifjúságnak szüksége van. A szövetkezethez minden tanuló 100 lej kölcsönt adott, ezenkívül üzletrészt jegyezhetett. Egy-egy üzletrész 250 lej volt. A hasznot az ifjúság segélyezésére szánták. A szövetkezet lelkes igazgatója Puskás Lajos tanár volt.

³¹ Jóbarát, 1935 június 15. sz.

A szövetkezet pár évi fennállás után, a kedvezőtlen körülmények miatt, felcszlott, de utóbb újból életre kelt és virágzott. A szövetkezeti gondolat ugyanis tovább élt az előnyök miatt, amelyeket a szövetkezet jelent. Az iskola-szövetkezet ugyanis fogyasztási szövetkezet, de hitelszövetkezeti feladatokat is tölt be, mindig a takarékosági szellem felkeltésére szolgál, betéti összegeket gyümölcsöztet. Erkölcsei, nevelő hatása a közösségi érzés fejlesztésében áll. Az életre nevelés eszköze mivel gazdasági ismereteket közvetít. Mindezeknél fogva a szövetkezet magyar kisebbségi szempontból figyelemre méltó. A szövetkezet utóbb rendszeresített formájában széles körre kiterjedt, kis betéteket kért és jelentős osztalékokat adott.³²

Ugyancsak e tanévben a kegyes tanítórend városba költözésének 150 éves fordulóján az igazgató az intézetben nagy *diáktalálkozóra* hívta össze az iskola öregdiákjait, hogy azoknak az intézettel való kapcsolatát erősítse és ennek segítésére őket kérje. Ilyen öregdiák-találkozót akkor több iskola rendezett Erdélyben. Ezekkel nem hasonlítható össze a 10—25—50 éve érettségizett öregdiákok összefüvetelle. Az első 50 éves találkozó 1921—22. tanév végén volt, amikor az 1871-ben érettségizett öregdiákok találkoztak, magyarok, románok együttesen.

A mostani fényes ünnepségre a legrégebb korig visszamenőleg, nagy tömegben gyűltek össze az öregdiákok. Zomora Dániel nagyprépost, püspökhelyettes, öregdiák, dr. Patay József rendfőnök, dr. Balázs András prelátnus-kanonok, státusi referens, továbbá dr. Mihali Tivadar, volt miniszter, polgármester, dr. Veszprémy Lajos, dr. Ruzitska Béla egyetemi tanár, Kuncz Aladár író, dr. György Lajos, Walter Gyula öregdiákok, dr. Biró Vencel igazgató, Récsei Ede és P. Tóth Lajos tanárok kaptak szerepet az ünnepélyen.

Az öregdiákok az intézet és a tanulók anyagi megsegítésére, a diákok erkölcsi támogatására szövetséget alakítottak. Ilyenmű szövetségek ugyan állami megerősítés híján nem létezhetek, de most nyomban az ünnepélyen ifj. br. Jósika Gábor a család nevében 100.000 lejt, Merza Gyula 10.000 lejt ajánlott föl. Más öregdiákok támogatása a következő évben érzett meg. Ugyanekkor dr. György Lajos szerkesztésében „Az Öregdiák visszanez” címen szép Emlékkönyvet adtak ki, amelyben az intézet és tanáraik iránt érzett ragaszkodásuknak maradandó emléket állítottak. A diáktalálkozó a román öregdiákoknak is alkalmat adott arra, hogy az iskola iránt érzett hálájukat kimutassák. Az ünnepélyen, vagy az azt követő társas-ebéden felszóltak: dr. Mihali Tivadar, dr. Felecan Octavian ny. főispán, dr. Tripon Gábor szenátor, Dragomir Teofil földbirtokos. Az elismerésben a román sajtó sem maradt el.³³

Az öregdiákokkal való kapcsolat állandósítására szolgáltak az úgynevezett öregdiák ünnepségek. Ilyen volt az 1927. év január havá-

³² Petrovay Tibor: Iskolaszövetkezetek a nevelés szolgálatában. Erdélyi Iskola 1933. 120—121. l. Kolozsvár.

Puskás Lajos: A kisebbségi életformára való nevelés iskoláinkban. U. o. 1937—38. évf. 11—17. l.

³³ A kolozsvári román kat. fiú-főgimnázium 1925—26. tanévi Értésítője. 39—40. l.

ban két alkalommal, továbbá volt 1928 márciusában is. E hangversenyek keretében egy-egy nagynevű öregdiák emlékét is felújították. Így br. Jósika Miklós tanuló éveiről dr. Bitay Árpád öregdiák, gr. Kemény Józsefről dr. Biró Vencel igazgató, gr. Apor Istvánról br. Apor István öregdiák beszéltek. Az utóbbin Kuncz Aladár felolvasott, M. Lévay Ilonka operaművésznő énekelt.³⁴

Ugyancsak az 1925—26. tanévben *iskolai gondnokság* is alakult. E román előírásra alakult intézmény, kisebbségi formában, az iskola és a tanulók anyagi terhein könnyítő szervezetté vált. Abban fáradozott, hogy segélyforrásokat nyisson. Az egyházi Főhatóság részéről tagjai voltak: dr. Hirschler József püspöki biztos, prelátus, mint elnök, és dr. P. Jánossy Béla státusi titkár.

Az öregdiákok adakozása az 1926—27. tanévben létesült új díszterem építésekor nyilvánult meg. Régi hiány volt ugyanis az intézetben, hogy díszterme kevés embert fogadhatott be. Az ifjúsági ünnepélyeken még a diákság is alig fért el benne. Ezen most úgy segített az intézet, hogy a régi rajzteremből színpaddal felszerelt új dísztermet épített. Az új díszterem jelentősége abban állott, hogy színpadán az ifjúság nagyobb érvényesülési teret kapott és a nézőtér is kényelmesen elhelyezkedett. Továbbá az iskola az ünnepélyekre nagyobb közönséget is meghívhatott és az ünnepélyeken önmaga szükségleteire belépődíjat szedhetett. A terem magyar kisebbségi viszonylatban is számottevővé vált. A kisebbségi intézmények ugyanis ekkora és főleg színpaddal ellátott helyiséggel nem rendelkeztek, úgyhogy a díszterem, főleg hangversenyzők, műkedvelő társaságok keresett helyévé vált. Az iskola ilyen módon is bevételhez jutott.

Az építési költséghez a br. Jósika-család az öregdiák találkozókor felajánlott százezer lejjel járult, ugyanakkora összeget az iskola-fenntartó Főhatóság is letett. A berendezési költséget, 120.000 lejt, részben az öregdiákok adták össze, részben az iskolai ünnepélyekből, a díszterem jövedelméből telt ki.³⁵

A cserkészet gyakorlati életre nevel.

Egyidejűleg a cserkészet honosodott meg az intézetben, mint a kolozsvári VII. sz. cserkesszázad. Jelentősége nagy, mivel a kisebbségi élethez is alkalmazkodó munkarendjével az ifjúság nevelésére és jövőjére erős kihatással volt. Először az 1922. év május 28-i iskolai évzáró ünnepélyén dr. Wildt József intézeti tanár beszélt a cserkészetéről. Azóta ő, továbbá Uitz Mátyás, majd Puskás Lajos tanárok buzgolkodása következtében a gondolat állandóan élt, míg az 1926—27. tanévben a szervezkedés megindulhatott.

Ennek egyik nehézségét a nyelvkérdés okozta. A megállapodás szerint aztán a század a maga kebelében anyanyelvét használta, az országos cserkészetrel való együttlétkor meg az állam nyelvét is beszélte. Az ünnepélyes fogadalmótételkor dr. Balázs András kanonok és dr. Patay József rendfőnök szóltak az ifjakhoz. Az ünnepélyen

³⁴ U. annak 1926—27. Értesítője, 42. I., 1927—28. tanévi Értesítő 31. I.

³⁵ U. annak 1926—27. tanévi Értesítője, 43—44. I.

a helybeli Regina Maria román leánygimnázium cserkészcsapata is megjelent. A cserkészszázad a központ képviselője előtt 1927 május 21-én tett fogadalmat. Az intézeti cserkész század a megalakulásban a többi erdélyi katolikus iskolát megelőzte, mindig mintacsapatul szolgált, ami főleg Puskás Lajos parancsnok érdeme. Segítőtársai voltak dr. Wildt József, Uitz Mátyás tanárok, a városból meg Sipos Béla mérnök, dr. Koronka István orvos-parancsnok. A csapat legfőbb védője, gr. Bethlen Györgyné, sz. br. Jósika Paula, aki Mailáth püspökkel együtt sokat fáradt a cserkészzet érdekében. Ők a cserkészeket minden lehető módon támogatták és táborozásuk alkalmával is felkeresték őket.

A cserkészzet az iskola életét színesítette és abba sok tartalmat vitt. A tagfelvétel az igazgató, kétesebb esetekben a tanárok tudtával, véleményüknek kikérésével történt, ami a diákokat sem hagyta hidegen. Viselkedésükben, tanulásukban erőfeszítésekre, áldozatokra buzdultak, csak hogy érdemessé tegyék magukat a felvételre. Lelkeségük szinte versengéssé erősödött, a jórahajló fiúk igyekeztek bejutni a cserkészetbe. A kiválogatás állandó maradt azon az alapon, hogy a cserkészzet bizonyos magaslat, amelyre a felemelkedés megfelelő felkészültséggel jár.

A cserkészetben való megmaradásra ennek az emelkedettségnak megőrzése mindig kívánalom gyanánt szerepelt. Az érdemesség tekintetében mindig megvolt a megsabott mérték, amellyel az ellenőrzés állandósága nyert hangsúlyozást. A tanulmányok elhanyagolása, a munkátlanság, a cserkészetből való kitétel volt összekötve.

Erre ritkábban került alkalom, mivel a cserkészetben való bennmaradás az önérték kérdésévé vált. A parancsnokok figyelemmel kísérték a fiúk tanulmányi haladását, hanyatlás esetén figyelmeztették, buzdították őket. Jótékony hatásúvá lett az a szokás, hogy az idősebb cserkészek a fiatalokat tanulmányaikban segítették, őket tanítgatták. Az őrök között verseny keletkezett, melyik tudja egyéb eredmények között a legjobb tanulmányi előmenetelt is elérni. Egy-másnak tehát szívesen segítettek és a tanulmányokban egymás kedvére jártak.

A fiúk minden hét végén jelentést adtak be, amelyben többek között feltüntették, mit tettek ez idő alatt arra, hogy valamelyik tanár dicséretét megérdemeljék. Az adott feleletekben a fiúk tanulmányi és magaviseleti magatartása jött tekintetbe. A dicséretre méltó eredményeket pontozási rendszerrel számították, amely eredmények ily módon pontverseny anyagává váltak.

Az osztályokban mindig követelmény volt, hogy a cserkészzet valami többletet jelentsen. A megjelenésben, tiszteletadásban, az odafigyelésben, a feleletkézségsben, tudásban a cserkészállapot igényeket, várakozásokat támasztott, ezek hiánya viszont megütközést, észrevételezéseket keltett. A tanárok és a diákok az iskolát a cserkészfogadalmak gyakorlati megvalósulása terének fogták fel.

Fontos nevelési szempontot érintett az a helyzet, hogy a magasabb osztályú cserkészdiákok a kisebbeknek mintegy gyámfélkivé lettek, — mint őrvezetők. Vezetőik, oktatóik, tanácsadóik, védőik

voltak. A cserkészzetben uralkodó fegyelem miatt e körülmény sem a felnőtteknek kijáró tekintélytiszteleten nem lazított, sem a rosszban egyetértő cimborasággá nem fajult. A nagyobb diák tanácsa, útmutatása, védelme mellett a kisdiák is megkapta a maga igazát, vele szemben diákbántalom elő nem állhatott. A kisdiáknak nagyobb lett az önbizalma ügyes-bajos dolgai elintézésére, mivel minden kis ügyben nem fordulhatott tanárához, aki őt útbaigazította.

Az iskola a cserkészeknek gyakran nagy hasznát látta az első segélynyújtásban. Kis gyógyszeráruk szükség esetén mindig rendelkezésre állott, a cserkészek a gyengébb egészségű, betegesebb diákok rosszullétekor, játék közben előállható sérülésekkor rögtön ott termettek és segítettek.

A cserkészzet sok olyan gyakorlati tudással ismertette meg a fiúkat, amelyek őket iskolai tanulmányaikban elősegítették. A természetismeret, a térkép olvasás, a megfigyelő tehetség fokozása jótékony hatással voltak az események észrevezésére, a magyarázatok felfogására s megrögzítésére. Kirándulásaik, táborozásaik alkalmával sok helyet megnéztek, messzemenő területekre jutottak, ahova a cserkészzet nélkül nem igen mehettek volna. Ipartelepeket, gyárat, kikötőket, tengert, városokat, vidékeket, stb. tekintettek meg. Sok, az életben szükséges ismeret birtokába jutottak ilyen módon, amely ismereteket maga az iskola nem adhatta meg nekik, mivel nincs benne a tantervében.

Az elmúlt idő alatt a cserkészek számos iskolai ünnepélyt is rendeztek. E téren kifejtett teljesítményük eredményei kiszámíthatatlanok. A fellépés, a mozgás biztossága, a tehetség felismerése fűződik az itt előfordult szereplésekhez. Cserkész színdarabok előadása alkalmával egyszerre ötven-hatvan diák is fellépett a színpadon. Az ünnepségek mindig színvonalon állottak, a diákok életébe sok kedves emléket vittek be. Az ünnepélyekre való előkészület közben a fiúk ügyességekben, táncban, énekekben, zenében lényeges előhaladást tettek, nem is tekintve, hogy az előkészület magában véve is jótékony időfelhasználás számba ment.

Táborozások alkalmával a cserkészek az ország több helyén húzamosabb ideig tartózkodtak. Ilyen alkalmakkor a vidékeken kívül népszokásokkal, népviselettel, a falusi ember életmódjával, gazdálkodásával ismerkedtek meg. Mindezek hozzájárultak gyakorlatibb életszemléletük kialakulásához.

Az országos táborozások, jamboreék keretében az ország különböző vidékeikről jött ifjúsággal találkoztak össze, versenyekben összemérték erejüket. Ezeknek a versenyeknek az eredményeként sok, iskolai szempontból hasznos ismerettel is gyarapodtak. Így például cserkészeink rendszerint elsők voltak a különböző jeladási (Morse, Panaitescu), térképészeti, telefonszerelési, újabban repülőmodelllezési versenyekben. Bizonyos, hogy a versenycsapat által elért eredmények az intézet hírnevét is emelték. Az intézet ilyen módon magasabb illetékes tényezők előtt ismertebbé vált.

A cserkészzet gyakorlati mukássága és szociális tevékenysége a következő időkben egyre nagyobb mértékben bontakozott ki. Kézimunka

tanfolyamán főleg famunkát, játékszer készítést, üvegfestést tanultak, karácsonykor a szegényeknek ajándékokat, megrakott karácsonyfákat hordtak szét, a Szociális Misszió fa- és ruha gyűjtéseit végezték. Szociális tevékenységük emberszeretetüket növelte, mint amely érzés a cserkész intézmény lényege.

A diáksegélyezés egyre erősödött, az intézet utánjárása következtében. Az iskolafenntartó Főhatóságtól elengedett tandíj-fenntartói díj összege közel 200.000 lejre ment évenként. Nemes szívű adakozók mindig akadtak, intézmények, egyesületek, öregdiákok egyaránt. Egyes tanárok külön is buzgolkodtak a gyűjtésben és példát adtak az adakozásban. Így Szalay József tanár 1925—26-ban barátaitól 3.300 lejt gyűjtött és maga is 500 lejt adott. Ugyanígy dr. Scheitz Vilmos egészségtanár, Matusovszky András finevelő intézeti orvos. Az 1927—28. tanévtől kezdődött szép szokás, hogy egyes családok szegény diákokat hetenkint ebédre, reggelire, vacsorára meghívtak. E tanévben három tanulót láttak el ilyen módon. E szám idővel átlag ötben állandósult.

Az önképzőkör megszüntetése. Annak pótlása.

Az iskolát nagy veszteség érte akkor, amikor a Pázmány önképzőkör működését az 1926—27. tanév végén az állami tanügyi hatóság megszüntette. Így történt az a többi magyar középiskolákban is. Ezzel az irodalmi kérdés, a magyar szó régi bástyája dőlt le, a nyári év eredményes munkálkodása után. Dr. Perényi József, Majtényi Géza, Czimmermann János, majd Rácz József tanárok irányítása mellett ez intézmény dolgozatok, kritikák, szavalatok révén az ifjúság tennivágyását jó irányba terelte. A tehetséges és szorgalmukkal kiváló ifjak között a már említett Soó Rezsőn, Müller Sándoron kívül Rónai András, Flórián Tibor, Pápay Zoltán stb. nevével találkozunk, a színdarabokban való szerepléséért dicséretet kapott Predics (Perényi) László, utóbb színművész, továbbá kitüntek az intézet későbbi jeles tanárai: Aubermann Péter, Cservény Albin, Heinrich László, Pataki József.

Az önképzőkör megszüntetése után az előadásban való gyakorlás szavalóversenyekre, iskolai ünnepélyekre, főleg pedig a Mária-kongregációra maradt. Az ünnepélyeken az ifjúság szerette a drámai jelenetek, kis színdarabok előadását. Ilyenekre nagy igyekezettel készült és előadásukkal sok sikert aratott. Több tanár fáradt az ifjúság ilyenmű kedvtelésének kielégítésén. Récsei Ede: Diáktípusok és Diák Jókai című darabjai, dr. Biró Vencel: A szent Alapító megtalálja hivatását, Szent Erzsébet, utóbb Báthory István c. színpadi jelenetei, Rácz József színpadra alkalmazásai (A helység kalapácsa, Tulogdi Simon) élénk érdeklődést támasztottak. Az ifjúságnak példaképül, buzdításul szolgáltak a Magyar Színházban tartott ifjúsági színelőadások, melyekhez több esetben az intézet tanárai tartottak bevezető előadást. Előzőleg dr. Perényi József, Visegrádi Lajos, Földvári György, dr. Patay József, ez időben Rácz József, dr. Rózsa József, Csopoti Lajos, dr. Biró Vencel, Puskás Lajos, majd Reischel Artur.

A Mária-kongregáció, amely dr. Vezér László, majd Csopoti Lajos vezetése alatt állott, szintén szerette a drámai előadásokat. A kongregáció a kegyesrend alapítójának emlékét állandóan ápolta, dr. Vezér

László, Cspoti Lajos tanárok több ízben méltatták őt lendületes beszédben. A gyűléseken eszmecserék, előadások, szabadelőadások kapcsán öntudatos, egyéni keresztény világnézet alakult ki. Az 1928—1929. tanévben az intézet termet bocsátott a kongregánisták rendelkezésére, ez olvasó és egyben játéktermül szolgált. A kongregáció könyveket szerzett és 2.260 lej intézeti költséggel játékszereket vásárolt, hogy a helyiséget megkedveltesse, és a tagokat elszórakoztassa. Az önképző-kör megszüntetése után a kongregáció élénksége és keresettsége fokozódott.

A tanári kar más intézetből bejáró kiegészítő'kkel is erősséget kapott. Ilyenek: Szókefalvi Nagy Gyula mariánumi keresk. isk. igazgató, utóbbi egyet. tanár, dr. Kováts János ig.-tanár, továbbá dr. Pop Sever, Petrovici Emil, utóbb egyetemi tanárok, Paşa István egyetemi tanársegéd. Ez utóbbiak a román-francia nyelvek tanítására. Állami előírás szerint, — mint minden más tantárgyat — az 1926—27. tanévtől az elméleti éneket is képesített tanár tanította. Az énekkart egyelőre még Berényi Mátyás tanár vezette tovább, szép eredménnyel. Az iskola első képesített ének- és zenetanára Szántó Béla. Az 1927—28. tanév végén megvált a középiskolai tanítástól Kolosváry Lajos tanár, aki nagy eredménnyel és szorgalommal működött ez intézetben.

A kiegészítések részben halálesetek miatt váltak szükségessé. 1926 tavaszán Fertetics István, 1927 május havában Récei Ede, ugyanez év szeptemberében meg László József rendi tanárok dőltek ki a munkások sorából. Fertetics István különösen a fizikában képezte magát és tanítványai gyakorlati ismereteit is nagy mértékben növelte. Az ifjúsáért fáradtságot nem kimélt. Kirándulásra vitte őket, mozgósínházi képek vetítésével szórakoztatta. Récei Ede mint ifjúság író jó nevet szerzett. Sokat utazott, irodalmilag képzett tanár volt, kinek tudását a lapok is felhasználták. László József szociális érzékével tünt fel és szerzett hálára kötelezettek. Tanítványai gyakorlati érzékét, azok sokoldalú foglalkoztatása révén, erősen fejlesztette. A Mária kongregációban tartott előadásai és a kongregáció munkarendjének beállítása az életre nevelés kérdéseihez kapcsolódtak.³⁶

Az 1927—28. tanév végén az intézet szeretettel ünnepelte dr. Scheitz Vilmos iskolaorvos, egészségtanárt, aki 35 év óta ugyanennél az iskolánál működött. Meleg szívével, jó kedélyével, az intézet érdekeinek szolgálatával megbecsülést szerzett magának. A Jóbarátban közölt zene- és orvosi cikkeivel élvezetet nyújtott olvasóinak. Egészségtanát minden iskola használta. Vele egyidejűleg, a záró ünnepélyen üdvözölte az igazgató Lőrincz József iskolaszolgát, aki nagy hűséggel ugyanez intézetben 25 éve teljesített szolgálatot. Szolgálatát megbecsüléséül átnyújtotta neki az intézet ajándékát: egy zsebórát.³⁷

Az iskola belső munkáját az iskolai Főhatóság közreműködése jelentékenyen megkönnyítette. A Főpásztor havi látogatásán kívül az 1926—27. tanévben dr. Bitay Árpád, az 1928—29. tanévben meg dr. György, Lajos látogatták az intézetet. A hittani vizsgákat dr. Hirschler

³⁶ U. annak megfelelő tanévi Értesítői.

³⁷ U. annak 1927—28. tanévi Értesítője, 32., 35. l.

József főesperes hallgatta végig. Az 1927 január 26-án tartott szülői értekezleten az az általános vélemény formálódott meg, hogy a tanulók ellenőrzésére és főleg a szülők értesítésére az iskola ellenőrző Naplót vezessen be. E naplóba a feleleteket a tanárok beírják, a szülők meg láttatkozzák. E rendszer főleg az alsó osztályokban eredményesnek mutatkozott. A tanulók nagy hátrányát látták annak, hogy a új tankönyvek lassan készültek, főleg engedélyezési és kiadási nehézségek miatt.

Az ifjúsági könyvtár fejlesztése.

Az ifjúsági könyvtár gyarapítására évenként 5—8000 lejt nyújtott az intézet. A két-nyelvű, román és magyar könyvtár fejlesztése állandóan sok pénzt emésztett föl. A román könyvtár gyarapítása miatt a magyar nyelvű könyvek vásárlása nehezebbé vált. A magyar könyvtár apasztását előmozdította, hogy egyes könyvek kivonását maga a józan-ság tanácsolta, nehogy miattuk kár érje az intézetet. A könyvtár látogatottságáról minden évben kimutatás számolt be. Megállapítást nyert, hogy az előírt román könyvolvasás miatt a magyar könyvek olvasásában jelentékeny visszaesés következett be. Az 1926—27. tanévben 160 felső osztályos 1077 db. könyvet olvasott el, innét kezdve aztán az olvasásban haladás állapítható meg. Így későbbi (1929—30. évi) összeállítás szerint átlag 15—20 könyvet olvasott egy-egy felsőosztályos deák. Volt azonban olyan is, aki 70—80 könyvet olvasott. A haladás oka az, hogy a román nyelvtudás idővel emelkedett, tehát a magyar könyvek olvasására több idő jutott. Másrészt jóhatással volt Rácz József tanárkönyvtáros eljárása, aki az órák közötti szünetekben is sokat tartózkodott a könyvtárban és így a tanulók a könyvekhez könnyen hozzájuthattak.

Ez években készültek el a szertárok román nyelvű leltárai. E nehéz munkát az illető szertáros tanárok végezték. Az érem- és régiségtárt, a filológiai szertárt P. Tóth Lajos tanár nagy szorgalommal rendezte.

Említést érdemel, hogy az intézet felsőbb osztályos tanulói zenekarokkal sokszor elszórakoztatták az ünnepélyekre összegyűlt hallgató-ságot, egyéni számokkal is felléptek. A zenekar különösen erős volt az 1928—29. tanévben. A zenekar tagjai ekkor: Flaschner János VII., Manyák Ernő VII., Pálffy Ferenc VII., P. Jánossy Ferenc VII., Sumi Béla VII., Szoboszlai László VII., Vikol Kálmán VII., Zalányi Tibor VII., Bródy Tamás V., Lazányi András V. osztályú tanulók.

Az 1929—30. tanév új igazgató kinevezésével kezdődött. Dr. Biró Vencel ugyanis a katolikus egyetemi főiskolai internátus, az ú. n. Báthory-Apor szeminárium vezetését vette át. Erre az egyházi Főhatóság igazgatónak *Uitz Mátyás* tanárt fogadta el. Az új igazgató a gimnáziumi finevelő célszerű és a kor követelményének megfelelő fejlesztésével, ez intézményben kifejített nevelő munkájával, új állását illetőleg, jogos reményekkel töltötte el egyházmegyei és rendi előljáróit.

Amikor az iskolát átvette, az egész időszakot véve, abban a legkevesebb volt a diák. E tanévre ugyanis 315 tanuló iratkozott be. E szám aztán fokozatosan nőtt, igazgatósága végére, négy év múlva, 382 lett a beírt diákok száma. A szám idővel a 400-at is elérte, sőt azt meg is haladta.

A gyakorlati pályákba vetett bizalom megrendül.

Az emelkedés okait több körülmény világítja meg. Egyik okát abban találjuk, hogy a magánvállalatokra, kézművesekre, gyári munkásokra nézve is a numerus clausust kezdték alkalmazni. Emiatt a gyakorlati pályákon való elhelyezkedésbe vetett bizalom megrendült. Ennek következtében több tanuló maradt vissza a gimnáziumban. Csak az utóbbi éveket véve, a következőket figyelhetjük meg: Amíg az 1925—1926. tanévben a IV. osztály 61 tanulójaiból (ez osztálytól mentek gyakorlati pályára a diákok) gimnáziumi tanulmányait csak 36 folytatta, és gyakorlati pályára lépett 25, (iparos lett 9, kereskedő 4, földműves iskolába ment 1, ipariskolába 5, kereskedelmi iskolába 6), az 1926—27. tanévben 55 tanuló közül a gimnázium felső osztályába lépett 32, gyakorlati irányban keresett elhelyezkedést 23 (iparos lett 6, kereskedő 1, földműves iskolát kezdett 1, ipariskolát 2, kereskedelmi iskolát 13), az 1927—28. tanévben 70 tanulóból tovább tanult 30, gyakorlati pályát választott 40 (iparos lett 14, kereskedő 8, ipariskolába ment 4, kereskedelmi iskolába 14), az 1928—29. tanévben a III. osztályból, (ekkor ez az alsó tagozat befejező osztálya) annak 54 tanulójaiból tovább ment 33, gyakorlati pályára 21 (iparra ment 9, kereskedelemre 4, földműves iskolába 1, ipariskolába 3, kereskedelmi iskolába 4), addig az 1929—30. tanévben 71 III. osztályos tanulóból gimnáziumi tanulmányait folytatta 52, 1931—32-ben pedig 50 tanulóból 41.

A létszámemelkedés másik oka, hogy a finevelő befogadóképessége nagyobbodott és így több vidéki tanuló iratkozhatott be az iskolába. A finevelő befogadóképessége ez időben 70-ről már 98-ra emelkedett. Továbbá a jelentős körülmény, hogy több vidéki iskola megszűnt, vagy négy osztályúvá egyszerűsödött. Így különösen a négy osztályúvá vált marosvásárhelyi gimnáziumból jött tömegesen az ifjúság.

Jubileumi album. A díszterem tovább épül.

Az igazgató gyakorlati és művészi ízlése hasznos fejlesztésekben nyilatkozott meg. Az iskola, mint intézmény, 1929-ben érte el létének 350-ik évét. Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király ugyanis 1579-ben alapította azt. Helyét többször változtatva, sokszor nehéz viszonyok között azóta terjeszti ez iskola a vallás és tudomány áldásait. A nevezetes évforduló emléket az igazgató szép jubileumi *album* kiadásával tette emlékezetessé. Az albumban az iskola történetét dr. Biró Vencel írta meg, dr. Hankó János rajzoló meg 10 műmellékletet készített hozzá, amelyek az intézet multjából és jelenéből vett képeket örökítenek meg.

Továbbá az igazgató folytatta és befejezte a díszterem kiépítését. Falkivétellel hozzácsatolta az énektermet és az egészet parkettel látta el. Díszesebbé tételére Vágó Gábor szobrászművész alkotásában három gipsz-mellszobrot állított be, amelyek az intézet nagynevű öregdiákjait: Mikes Kelemen, br. Jósika Miklós regényíró, továbbá a „diákok püspökét“, gr. Mailáth Gusztáv Károly püspököt ábrázolják.

Mikes Kelemen, mint a vallásosság, tudomány, hűség és kedélyesség mintaképe, egyik oldalfülkében könyökölve tekint az ifjúságra. A

szobor Mikes egyetlen fennmaradt képe után készült, amely kép őt fiatal korában ábrázolja. Így örökfiatalon él majd az ifjúság lelkében és terjeszt üdvös hatásokat. Jósika alakja a képzelet erejét és a történelmi tudás megbecsülését képviseli. Mailáthot a művész az áldásadás nemes tettében örökítette meg, hogy szeretetében az ifjúság időtlen idő-kig fürösse magát. A szobrok elhelyezése fényes ünnepek keretében történt. Mikesé és Jósikáé együtt 1931 június 28-án, Mailáthé, püspökké-szentelésének 35 éves fordulóján, 1932 május 1-én. A Mikes-Jósika ünnepélyen dr. Balázs András pápai prelátus beszélt, ifj. br. Jósika Gábor felolvastott, az egyetemi ifjak meg dr. Biró Vencelnek Jósika Miklós búcsúja c. drámai jelenetét adták elő. A Mailáth ünnepélyen a beszédet dr. Biró Vencel mondotta, egy-egy diák meg P. Jánossy Bélának és Reményik Sándornak a püspökről írt költeményét szavalta. Ez utóbbi ünnepélyen jelen volt Ferencz József unitárius püspök is. Uitz Mátyás igazgató a Mikes-szobor költségeinek fedezésére gr. Mikes Mihályt, a Jósika-szoboréra a br. Jósika-családot,³⁸ Majláth püspök szoboréra dr. Hirschler József prelátus-kanonokot nyerte meg. A díszesebb terem annak keresettségét és jövedelmét fokozta. Az album is bevétellel járt. Mindezek az intézet fejlesztésével és a diáksegélyezési céllal függtek össze.

A diáksegélyezést az adakozók szélesebb körből történő gyűjtése is elősegítette, az ingyenesen étkező diákok száma egyidőben 8-ra szaporodott.

A felsőosztályos ifjúsági lelkigyakorlatokat az 1930—31. tanévben Márton Áron püspöki levéltáros, a következő évben dr. Scheffler János teológiai tanár, 1932—33. évben dr. Faragó Ferenc teológiai tanár tartották meg. A Mária-kongregáció vezetését az 1930—31. tanévben Gallov József kegyesrendi teológiai tanár vette át. Ő a kongregáció üléseit főleg gyakorlati irányba terelte. A nyomorenyhíthő akció, a tanulás módszere, a szünidő helyes felhasználása, a legújabb pápai enciklikák stb. szerepeltek a tárgysorozatban. A vezető néhány szép ünnepélyt is rendezett, pártfogó egyesületet szervezett, amelynek élén Hargitay Bertalanné állott. Az 1929—30. tanévben a kongregáció prefektusa Denderle József, utóbb az intézet jeles tanára.³⁹

Öregcserkészek.

A másik iskolai egyesület: a cserkészlet, amely a volt cserkészeknek, az ú. n. öregcserkészeknek a kötelékben való további megmaradása következtében lelkes oktatókban bővelkedett, állandó élénk tevékenységben élt tovább. A piatra-neamji jamboreen rendezett versenyen elsőnek a kolozsvári kohorsz jött ki, ennek 49 pontjából 36-ot az intézet cserkészei szereztek meg. A szép sikert a jamboree vezetői írásban is elismerték. A következő évben a cserkészcsapat otthonát, benn ez iskolában, Iléana főhercegnő látogatta meg. Kijelentette, hogy egyes módszerek a leánycserkészek életébe való bevezetésére is érdemesek volnának. A cserkészek a játékszerek készítését nagyon megkedvelték,

³⁸ L. ez ünnepélyek műsorát.

³⁹ L. az intézet megfelelő évi Őrtesztőit.

azok előállításában jelentős sikert értek el. Régi játékszereket is gyűjtöttek és azokat kijavítva, 500 szegény gyermek között szétosztották. A kiosztás kis ünnepség keretében, a Caritással karöltve történt. Nem volt gyermek, aki az összegyűjtéskor ajándék nélkül maradt volna. „Ez a nap volt az idén a cserkészlet legszebb napja” — állapította meg az 1932—33. évi összeállítás. Aki figyelemmel kísérte az aprólékos és kitartó munkát, melyet a cserkészek kifejtettek, az tudja méltányolni teljesült örömeik hangulatát.

Málnási Géza intézeti öregdiák, rajparancsnok, cserkészoperettet írt, amelyet Manyák Ernő öregdiák megzenésített. A megkedvelt darabot háromszor is előadták, hogy a cserkészek lelkesedésének fokozása mellett a táborozási költségekre, s szegényebb cserkészek ruhájára gyűjtsenek. A szociális érzés, az összefogás fejlesztése, a takarékoság ápolása, az életrevalóságra való ösztökélés, amely a cserkészmunkában érvényesül, kisebbségi viszonylatban különleges jelentőséget nyert. A cserkészeknek külön zenekaruk is volt. A zenészek tanításában különösen Wolf János tanár fáradozott.⁴⁰

A főhatóság részéről 1929—30-ban dr. Balázs András prelátus, 1932—33-ban dr. Bitay Árpád látogatták az intézetet. A tanítás az 1929-ben kiadott Programe Analitice szerint, az 1928. évi középiskolai törvénynek 1931-ben hozott módosítása szerint, az 1932-ben kiadott Programa de Invățământ Proiect, az 1933-ban közzétett Programa minimală szerint történt. Ennek megfelelően az 1931—32. tanévtől az alsó tagozat IV. osztályúvá vált és osztályvizsgálatokat nem tartottak.

Egészséggondozás. Kézimunka.

Az egészség gondozása az állami előírásnak megfelelően előhaladt tett. Ugyanis az iskolaorvos, dr. Scheitz Vilmos, nemcsak évenként vizsgálta meg többször a diákokat, hanem naponként bejött az intézetbe és rendelő-órákat tartott. Az egész iskola egészségi állapotáról, a növendékek fejlődéséről egészségügyi lapokat vezetett.⁴¹

Új előírás szerint 1931—32-től kézimunkát is tanultak az I. és IV. osztályban, majd a többi osztályban is. Készítményeikből Diviaczky Rezső tanár év végén kiállítást is rendezett. A kiállítás főbb csoportjai: famunkák, papiros- és karton-munkák, könyvkötő-munkák, hánccs-munkák.⁴² E kiállítás az eddig is szokásos rajzkiállításához csatlakozott. A kézimunkatanítás azonban nem tudott megerősödni a középiskolákban.

Az énektanulásban kiváló teljesítmény, hogy az 1931 május havi marosvásárhelyi ifjúsági dalosversenyről nagy ezüstérmét és elismerő okiratot hozott haza az intézet. Az énekkart Szántó Béla énektanár vezette.⁴³

⁴⁰ U. annak 1929—30. Értesítője 36. l., 1930—31. tanévi Értesítője 30. l., 1931—32. tanévi 32. l., 1932—33. tanévi 33. l.

⁴¹ U. annak 1927—28. tanévi Értesítője 29. l., 1931—32. évi 31. l., 1932—33. évi 31. l.

⁴² U. annak 1931—32. tanévi Értesítője 33. l.

⁴³ U. annak 1930—31. évi Értesítője 30. l.

Az iskolai Értesítő kiállításában újítás, hogy az 1930—31. tanévtől állami rendeletre abban az intézet rövid története is olvasható. Ettől kezdve az eljárás rendszeressé vált.

Az 1930—31. tanévtől hosszabb-rövidebb ideig az intézet óraadó tanárai között szerepeltek: Cseke Domokos kiváló szakelőadó és író, Ferenczi Sándor archeológus, Şireagu Octavian költő, az 1932—33. évtől dr. Paul I. Rudolf nyelvész és Xántus János szakíró, mariánumi igazgató. Eredményesen dolgoztak össze az intézeti tanárokkal. Ezek különböző intézményekben előadásokat tartottak, vagy felolvastak: Cspoti Lajos, Reischel Artur, Puskás Lajos, Rácz József, dr. Rózsa József, dr. Wildt József.

Érdemes munkálkodás után az 1932—33. tanév végén Uitz Mátyás igazgató más munkakörbe távozott és az igazgatóságot *Bakódi Antal* vette át. A tanárkarból került ki, továbbá mint finevelő igazgató az ifjúsággal e révén is erős kapcsolatot tartott fenn. Tehát mint a helyzettel ismerős foglalta el állását és töltötte azt be az 1940 augusztus 30-án bekövetkezett bécsi döntésig.

Hét év eseményei sűrűsödnek össze és nyerneek különös jelentőséget abban a tényben, hogy közvetlenül kapcsolódnak a megváltozott helyzethez.⁴⁴

Nehéz anyagi helyzet.

Az iskola tanulóinak létszáma ez években fogyó irányzatot mutat. Az 1933—34. tanévben beírt 421 és év végén osztályozott 404 tanuló ugyanis az 1939—40. tanévre 366 beírt és 355 osztályozott tanulóra csökkent. Az esést a terjedő szegénység magyarázza meg legjobban. A szegényebb tanulók ugyanis inkább a hétosztályú elemi iskolát látogatták és iskolakötelezettségüknek így tettek eleget. A fenntartó Főhatóság, a nagy szegénység láttára, a tandíj-fenntartói díjak elengedésében már 300.000 lej körül tartott. A tanulók jó része még így is egyáltalában semmit sem fizetett, vagy igen kicsiny összeget tett le az év folyamán. A vigasztalan helyzetben az iskola és a Főhatóság tehetetlenül állott. A tanulókat sem akarták a nemfizetés miatt az intézetből eltávolítani, viszont az iskolát is fenn kellett tartaniok. A Főhatóság a teljesítmény végső határáig kényszerült elmenni, az iskolának meg a takarékoság és az igénytelenség szempontjait kellett állandóan szem előtt tartania. Az iskola fenntartását lényegesen megkönnyítette a tanárok önzetlensége, amennyiben kis fizetés fejében nagy terhek viselésére vállalkoztak.

A tanárok nagyobb része ez időkiig már világiakból került ki, az utóbbi években már 10 rendi és 20 világi tanár működött az intézetben. A közös cél érdekében testvériesen összefogva és közös világnézetet képviselve. Jó részük még a magyar időkben vizsgázott tanár, a fiatalok már a román egyetemeken, vagy főiskolákban szereztek képesítést:

⁴⁴ Az adatokat l. az egyes tanévek Értesítőiben.

Dr. Rózsa József: Az Erdélyi Róm. Kat. Státus piarista vezetés alatt álló, kolozsvári gimnáziumának 22 éves küzdelme. Orsz. Középisik. Tanáregyesületi Közöny, 1940. 53—60. l.

licentiátust, vagy egyesek képesítő (capacitate) vizsgát is. Ez utóbbi a szaktárgyakból letett vizsgát megismételve, befejezettséget jelentett. Versenyvizsgának látszott, mivel a rendes tanárrá történt kinevezés-kor számított.

A szülők társadalmi állása a rendes képet mutatta. Mezőgazdasággal foglalkozók, iparosok, kereskedők, tisztviselők állottak előtérben. Az iparosok és tisztviselők vezettek. Feltűnő, hogy 1938—39-ben a napszámos szülők száma 8-ra emelkedett. Megfigyelést érdemel a nyugdíjasok rovata, akik idő multával felszaporodtak.

Új vizsgálati rend.

A tanulók anyanyelvük szerint mind magyarok. Kiemelhető, hogy külön engedély alapján 1933—34-től egy görögkatolikus, 1936—37-től egy örménykatolikus, 1938—39-ben két örménykatolikus, 1939—40-ben két görögkatolikus és két örménykatolikus tanult az intézetben.

A felső tagozathoz szükséges felvételi vizsgálatot az 1933—34. tanévtől nehezítette, hogy a vizsgabizottságba állami román tanárokat is neveztek ki, akik a fiukat nem ismerték. Ez a rendszer megmaradt az 1938—39. tanév végéig. Ekkor a változó idők figyelmeztető hangjára ismét az előző eljárás tért vissza, t. i. csak a bizottság elnöke jött román intézetből. Ugyanúgy ez évben a baccalaureátusi vizsgabizottság, amely előtt a kisebbségi tanulók előállottak, első ízben kisebbségi tanárokból tevődött össze, csak az elnök maradt román. Ez iskolából Roos József lett a bizottság tagja. A szigorúság is, amely az utóbbi években a baccalaureátusi vizsgákat jellemezte, az utolsó tanévben felolvadt, hogy mérsékeltebb megítélésnek adjon helyet. Ugyanúgy történt az osztályvizsgálatokkal is. 1936—37. tanévtől minden osztályban voltak évvégi vizsgálatok, az utolsó 1939—40. tanévben ezek elmaradtak és helyüket tananyag-összefoglalások váltották fel. Az 1935—36. tanévtől ismét nyolc osztályúvá lett a gimnázium.

A nemzeti ünnepek számának feltűnő növekedése, egy-egy iskolalátogató szigorúsága, a befejező vizsgálatok megnehezítése, az osztályvizsgálatok visszahozatala a román nemzeti szellem felélesztésével függött össze, amely a bécsi döntést megelőző éveket áthatotta. A nacionalista irányzat a középiskolai ifjúság nevelésébe is erősebb jellegzetességeket vitt be. A nemzetközibb cserkészlet rovására ugyanis az 1935—36. tanévtől kezdve az országőr (straja — strázsa) rendszer lépett életbe, amely a cserkészletet csakhamar kiküszöbölte az iskolából.

Országőr szervezet.

Az 1935—36. tanévben az országőr szervezetet tíz megyében vezették be, köztük Kolozs megyébe is, így került be ez intézetbe is. A tisztképző tanfolyam elvégzése után a strázsa-csapat Roos József tanár vezetése alatt állott. A csapat tagjai lettek mindazok, akik nem voltak cserkészek, vagy nem voltak katonai előképzősök. Ez utóbbiak a felső osztályok katonaköteles és katonai képzésben részesülő diákjai-

ból állottak. Az országőr csapat munkája egyelőre reggeli tornán és kisebb oktatáson kívül egyébből alig állott. Hétfőn a tanítás előtt az udvaron álló rúdra ünnepélyesen felvonták a zászlót, szombaton meg levonták azt. Az egész ifjúság jelen volt e ténykedésen. Az 1936—37. tanévben jelent meg a rendelet, hogy az országőr- és a cserkész-szervezet a jövő tanévtől kezdve egységes országőr-szervezetté tömörüljön, amelybe majd minden tanár, főleg minden osztályfőnök bekapcsolódik. A bevezetés formájának tárgyalása évekig elhúzódott, úgyhogy az országőr-szervezet nem gyökerezett meg az intézetben. Egyik tisztképző tanfolyamon Simon Tamás tanár is részt vett.

A cserkészek tíz évi elismeréstkeltő munkájuk után szép beszámoló ünnepélyt tartottak, amelyben az összegyűlt nagy közönség és az ifjúság Puskás Lajos tanárt, az intézeti cserkészeknek parancsnokát, meleg ünnepelésben részesítette. A jubiláló cserkészet ez alkalommal „A tized-éves határkőnél” címen gondosan összeállított könyvet adott ki Puskás Lajos szerkesztésében.

A cserkészek tíz évi elismerést keltő munkájuk után szép beszámoló bémult. Hatása azonban megmaradt, hisz az ifjúság jelentékeny része antak légkörében nőtt fel. A fiatalabb tanárnemzedék: Cservény Albin, Pataki József, Reischel Artur, Cseke Vilmos, László Imre mind e cserkésziskolából került ki.

Szövetkezet.

A nevelés más ága: az ifjúsági szövetkezet újból megkezdte munkáját és virágzásnak indult. Az 1936—37. tanévben tagjainak száma 110-re emelkedett. A tanév végén a szövetkezet 4317 lej bruttó hasznót tudott felmutatni. A tiszta haszomból a diákoknak 15% osztalék járt. Az általuk levásárolt összeg után is 10⁰/_o-ot kaptak a tagok. Ugyanígy ment a következő években. Az 1939—40. tanévben a szövetkezet „Báthory” szövetkezet nevet vette fel. Az egyre szélesebb mederbe kibontakozó intézmény elméleti és gyakorlati kiképzésben részesítette tagjait és szakosztályokra oszlott. Egyes tanulók, mint elárúsítók szerepeltek, mások hitel-takarékszövetkezeti munkát végeztek, vagy munkásszövetkezet formájában játékokat, dísz tárgyakat készítettek. Az ifjúság érdeklődésére, egyben az intézmény nevelő erejére jellemző, hogy a takarékbetétek összege 20.604 lejre emelkedett, az évi forgalmi összeg 22.104 lejt tett ki 2522 lej haszonnal. A szövetkezetet Cseke Vilmos, Puskás Lajos tanárok vezették nagy hozzáértéssel és szorgalommal.

Élénk iskolai tevékenység.

A Mária-kongregáció dr. Dávid László hittanár vezetésével időszerű vallási kérdések megbeszélésével foglalkozott, felolvasásokat, előadásokat rendezett. A kongregációs élet erősítésére jótékony hatással volt a Jóbarát ifjúsági lap, amennyiben kongregációs témák tárgyalására minden számában néhány lapot engedett át. E külön rovatot dr. Dávid László vezette. A két utolsó tanévben a kongregáció irányítását dr. Vénik József hittanár vette át és azt élénk tevékenységben tar-

totta. A kongregáció üléseibe többször az egész ifjúságot behozta. Ezzel, valamint több nyilvános ünnep rendezésével a kongregáció iránt az ifjúság érdeklődését nagyban fokozta. Működése a vallási öntudat és elmélyülés fejlesztésére jótékony hatással volt. Sok jó könyvet juttatott az ifjúság kezébe. Az ifjúsággal való törődésben nagy segítségére volt még Rácz József tanár. Az ifjúsági lelkigyakorlatok vezetői között ez években Bálint József, Katolikus Népszövetségi igazgató és Napholcz Pál jezsuita házfőnök, Biró Vencel piarista rendfőnök nevével találkozunk.

Az ifjúság sokoldalú foglalkoztatására és gyakorlati érzésének fejlesztésére minden lehető eszközzel törekedett az intézet. Az egész ifjúságra kötelező egynapos kirándulások, gyárak, üzemek, gazdasági, gyümölcskiállítások megtekintése minden tanévben előfordultak. Az 1934—35., 1935—36. tanévben Brósz Emil, Reischel Artur, Heinrich László, Cselényi Béla, László Imre, dr. Dávid László tanárok vezették az ifjúságot, de általában minden tanár élénk érdeklődést mutatott annak gyakorlati nevelése iránt. Az utolsó tanévben a gyárak, egyéb helyek megtekintése a szükséges hatósági engedélyek nehéz kieszközlése miatt akadályokba ütközött. Az ifjúság természetszerűtét, ilyen célból történő egybehozását bizonyos alkalmakkor az állam is elősegítette. Így a szamospartai új nagy parkban és a sporttelepen többször összegyűjtötték a városi tanuló ifjúságot (pld. fák ünnepén) és azokat foglalkoztatták.

A művészi nevelés előmozdítására Diviaczky Rezső rajztanár, majd az 1934—35. tanévtől Szopos Sándor rajztanár, festőművész is nagy utánjárással törekedtek. Múzeumi, könyvtári magyarázatokkal általában dr. Roska Márton, utóbb egyetemi tanár, és Kelemen Lajos, utóbb levéltári főigazgató, szolgáltak. Az énekművelés különleges eseménye 1935 március 24-én Éneklő ifjúság néven összehozott egyházi hangverseny, amelyen az összes helybeli katolikus iskolák, az óvodától kezdve, résztvettek. Előadás terén az ifjúság részéről ez években a legnagyobb teljesítmény az Iglói diákok előadása volt, 1936 december 6-án. Az előadás nagy sikert ért el.

Az utolsó években, főleg 1939—40-ben légvédelmi oktatásban is részesült az ifjúság. Ennek keretében a tanári karból Puskás Lajos, Cservény Antal intézeti orvos, egészségtan-tanár, Heinrich László, főleg Bartha Sándor tartottak előadásokat. Ez utóbbi gyakorlati ismereteket is közölte.

Egyházi részről az iskolalátogatásokat dr. Boga Alajos pápai prelátus, kanonok, referens végezte. Minden alkalommal élénken érdeklődött az intézet minden dolgai iránt. A látogatásai után tartott gyűlésen számolt be megfigyeléseiről. Az intézet gondnoka, Matskási Pál, volt státusi alelnök, minden évben többször megfordult az iskolában és a finevelőben, azok szükségletei iránt érdeklődött. Jóakarátának eredményét gyakran érezte az intézet. 1937 május 28-án Cassulo András bukaresti pápai nuncius, erdélyi körútjakor, templomunkba, iskolánkba is ellátogatott. Mint a kegyesrend hálás tanítványa, feltűnő szeretettel időzött az ifjúság között.

Tanári kongresszus. A Mária Terézia finevelő.

Fontos esemény az 1939 július elején Marosvásárhelyen tartott katolikus tanári kongresszus, hosszú szünet után az első ilyenmű összejövetel. A kongresszust Boga Alajos prelátus hívta egybe és dolgozta ki annak munkarendjét. A kongresszus időszerű nevelési kérdésekkel foglalkozott. Az intézet tanárai nagyobb számban vettek azon részt (Szász István, Kovács Béla), dr. Rózsa József és Kelemen Béla előadást is tartottak. Az állam részéről legtöbbször Olimpiu Ghitia főfelügyelő jelent meg az intézetben. 1933 november 7-én dr. Gusti közoktatásügyi miniszter, a falumunka lelkes támogatója, látogatta meg az intézetet, előadási órán is résztvett. Az intézeti irodában Cseke Vilmos, Jánky János, Incze Andor, László Imre, majd Oszlács Viktor tanárok végeztek titkári teendőket.

Szertárak fejlesztésére évenként tekintélyes összeget költött az iskola. 1934—35., 1935—36. tanévben sok történeti képet szerzett be, az ifjúsági könyvtárra 18.766 lejt adott, a következő évben 16.583 lejt. Az érem- és régiségtani szertárt dr. Prickler Lajos mariánumi tanár, az intézet öregdiákja átszervezte. A diákok részére adott jutalomkönyvek az egész időszakon át jórészt a Minerva könyvkiadó által ajándékozott könyvekből teltek ki.

A Mária Terézia finevelő-intézetben a létszám növekedésével (99—130), lépést tartott annak célszerű fejlesztése is. Az évi tartásdíj 7500 lej volt, az alapítványosok évi 1000—800 lej segélyben részesültek. Az intézetet Reischel Artur igazgató, Cservény Albin aligazgató, Rác József, Heinrich László tanárok vezették körültekintéssel, eredményesen.

A tanári kar összeállításának érdekessége, hogy az 1935—36.—1937—38. tanévekben Roosné Fekete Margit, capacitata vizsgás francia nyelvszakos tanárnő is tanított az intézetben. Az 1938—39. tanév végén dr. Wildt József tanár a brassói főgimnázium igazgatását vette át. Mint tanár, több igazgató mellett titkár, lelkiismeretes munkájával, állandó tettkészségével, az iskolához való ragaszkodásával, nagy értéket jelentett az ifjúság nevelésében. Ugyanakkor nyugalomba vonult Dutschak András tanár, kegyesrendi házfőnök, aki főleg templomi ténykedéseivel és gyakorlati útmutatásaival hatott jótékonyan az ifjúságra.

A kisebbségi élet tanulságai.

Az iskola az ifjak lelki és testi fejlesztése érdekében tehát megtett mindent, amennyit tehetett. Jellemképzéssel, anyagi támogatással, tudásközléssel kisebbségi életmódhoz szükséges hitet, bizalmat, önállóságot, magaerejében bizást, életrealitást igyekezett elsajátíttatni. Intézményeket állandósított, hogy azokkal a szükségletet kisebbsítse, a lelket gazdagabbá tegye és nemzeti érzésük megőrzését biztosítsa.

Munkájában segítségére volt az Erdélyben keletkezett közszellem és magában a városban található helyzet.

Általános felfogássá lett ugyanis, hogy az iskola a nemzeti nevelés alapja, a faj fenntartásának biztosítója. Általános lett a ragaszkodás

az Egyházhoz, mint védőhöz és fenntartóhoz. Áldozatkészség, a gyermek megbecsülése, fokozott kötelességteljesítés, kevéssel megelégedés, meghajolni tudás ez idők jellemzői. Templom, iskola becsebbek lettek, mint valaha. Az ódon épületek mintha megfiatalodtak volna Minden tárgyban értéket láttunk, amelyet féltő gonddal őriztünk.⁴⁵

Továbbá a magyar kultúra védelmét, kifejtését tekintve, Kolozsvár valóban középponttá lett. A Pesttől elszakadás után előbbeni szerepe, történeti multja, nagysága, megmaradt intézményei révén őt illette az elsőség. Csakugyan, vezetőhely maradt az egész időn át. Kimondott és megvalósított céllá lett, hogy a magyarság mentse mindazt, ami magyar és ami annak fennmaradását elősegíti. A politika kevesek hivatásává zsugorodott, az állam a vallási, iskolai életben ugyanis inkább a vallási alakulatokat vette figyelembe, mint a politikai szervezeteket. A valláson keresztül nyújtott lehetőséget erkölcsi, iskolai nevelésre, népművelő tevékenységre. Innét a felelősségteljes szerep, melyet a hitvallások püspökei az államfordulat után betöltöttek.

A magyarság és a vallás ennél fogva a lelkeket annyira egybeforrasztó érzéssé lett, hogy ami szellemi megmozdulás, vagy termék, nem ez érzésből fakadt, annak nem volt sem talaja, sem jövője. Az éber cenzura, másfelől az okosság szava, erős zárt vert az irodalmi szabadság szájára, mindamelllett a nemzeti érzés élesztgetése nélkül, tisztán időtöltésre készült alkotások állandó érdeklődésre nem is számíthattak. Itt jelent meg a legtöbb nyomtatott könyv, szépirodalmi lap, folyóirat, napilap.⁴⁶ Mindezek ittléte az ifjúság fejlődésére erősen kihatott. Továbbá az ifjúság állandóan látogatta a tudományos egyesületek népszerűsítő előadásait. Így az Erdélyi Múzeumét, az Erdélyi Irodalmi Társaságét, a Katolikus Akadémiát, utóbbi nevén Pázmány Társaságét.

A kisebbségi sorsnak a sok nehézség között megvan az az előnye, hogy a közösség, az egymásra utaltság érzése emelkedik. Közelebb jutnak egymáshoz az emberek, a különböző társadalmi osztályok. Mivel a tanult osztályok közéleti érvényesülésének lehetőségei hiányoztak, több idejük maradt az alsóbb társadalmi sorsban lévőkkel együtt időzésre és foglalkozásra. Előre nyomultak az iparosok, kereskedők, földművesek, sőt munkások. Ez idők nagy tanulsága, hogy a magyar társadalom nagy értékei csak közös összefogással fejleszthetők. Az intelligencia fogalma kiszélesedett és minden tanultabb emberre kiterjedt. A helyzet következménye, hogy itt a tudományos irodalom hangja is módosult, egyszerűsödött, az olvasóközönséghez alkalmazkodott. Így az ifjúság is több tudományos ismerethez jutott.

Az ifjúság ez időkben ismerkedett meg a külvárosi pasztoráció jelentőségével. Az elszegényedett magyarság tekintélyes része ugyanis külvárosokban helyezkedett el. A templommal kapcsolatos kultúrház, az ott tartott kultúrelőadások, alkalmi szórakozások, ünnepségek, vallási felmelegedések, a tanulóifjúság lelkét is erősen megfogták. A kat. inas-cserkészlet is megalakul, ez intézettel erős kapcsolatot tartott fenn, a

⁴⁵ Dr. Biró Vencel: A mai közszellem erdélyi történelmünk ítélőszéke előtt. Kolozsvár, 1928. Minerva könyvtár 10. sz.

⁴⁶ Dr. György Lajos: Az erdélyi magyarság szellemi élete Budapest, 1926.

táborozásban is résztvett. Az inas-cserkészeket Pataki József intézeti tanár vezette.

Mélyreható kezdeményezés, amely városunkban is feltűnt az utolsó időben, a magyar Népközösség kultúr-előadásainak bevezetése. E népközösségi szervezkedés nem volt egy a hasonló nevű politikai párttal. Politikától mentesen népnevelést írt zászlajára, a tudományos szakosztály elnöke ez intézet tanára: dr. Rózsa József volt. Puskás Lajos tanár is nagy tevékenységet fejtett ki ez intézményben. Az anyagi segítyezésektől eltekintve, amely szintén számottevő, ez intézmény családvédelmet végzett, amikor többgyermekes családokat családvédő nőknek adott gondozásba, népegészség védelmet gyakorolt, amikor az arra szorulóknak jogi védelmet nyújtott, üdvös tömegmegmozdulásokat eredményezett, amikor a munkások otthonában, ismeretterjesztő, nívós színvonalon álló előadásokat rendezett, ingyenes színelőadásokon több száz munkást vendégül látott. A szülők révén ez intézmény hatása az ifjúságra is kihatott. Az ifjúság érdeklődése a helybeli könyvtárakra is kiterjedt. Az intézetben az ifjúsági könyvtáron kívül a Lyceumi könyvtár sok ezer könyvével egész épületrészt foglal el. Dr. György Lajos igazgató, utóbb egyetemi tanár, a könyvtárt a nyilvánosság számára is megnyitotta, fejlesztette.

A város művészi élete: zenekonzervatórium, kiváló zenészek, énekesek, énekkarok fellépése, az állandó Magyar Színház, szobrászok, festők tárlatai stb. mind az ifjúság izlésének emelésére szolgáltak.

A bénító körülmények ellenére tehát az ifjúság nevelő, biztató hatások alá is került. Az ifjúság előkészült az életre, amilyen formában az az adott körülményekben reá éppen várt. E törekvésében az iskola hathatósan támogatta, ha kényelmes jövővel őt nem is bíztathatta. Az iskola az egyszerűbb életmódhoz elveket hangoztatott és eszközöket jelölt meg.

2/23625/83

ANTICARIAT
M. CIUS
Lei 62-